

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÖLÜM CEZASI, İNFAZ YÖNTEMLERİ VE ÖLÜM KORİDORU OLGUSU

DEATH PENALTY FROM PAST TO PRESENT ITS EXECUTION METHODS AND DEATH ROW PHENOMENAN

Özde DEREBOYLULAR BAYRAKTAR*

Özet: Ölüm cezası, kadim dönem ilkel topluluklarından günümüz modern hukuk sistemlerine kadar uygulanagelmiş, yaşam hakkına yönelik cezalar içerisinde yer alan bedensel bir cezadır. Neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt olan ölüm cezasının, hangi suçlara karşılık hükmedildiği, infaz yöntemi ve amacı bakımından zamana ve ülkelere göre farklılık göstermiştir. Bugün, pek çok ülkenin mevzuatında yer almayan bu ceza türü bazı ülkelerde, farklı infaz biçimleriyle halen uygulanmaktadır. Çalışmamızın amacı, tarihte bazı toplumlardaki ölüm cezası uygulamalarının değerlendirilmesi, günümüzde hala bu cezaya mevzuatlarında yer veren bazı ülkelerin ele alınmasıdır ve ölüm koridoru olarak bilinen ve ölüm cezasına çarptırılan kişinin uzun bir süre cezasının infaz edilmesini beklemesini kapsayan süreç ele almaktır. Çalışma bu yönüyle üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bu kapsamda Roma ve Osmanlı dönemlerinde ölüm cezası verilen suçlar ve çeşitli infaz yöntemleri ele alınmış olup; öncel bölümde ise mevzuatında olmasına rağmen uzun yıllardır bu cezayı infaz etmeyen Rusya Federasyonu ve ölüm cezasını aktif olarak uygulamakta olan Amerika Birleşik Devletleri ele alınmıştır. Ölüm koridoru ve buna bağlı travma kavramları ABD uygulaması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları çerçevesinde ele değerlendirilmiş ve çalışma ölüm cezasına ilişkin bir değerlendirme sunularak tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Cezası, İnfaz Yöntemi, Ölüm Koridoru Olgusu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Abstract: The death penalty is a corporal punishment that has been applied from ancient primitive societies to today's modern legal systems and is among the penalties against the right to life. The

* Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, ozde.dereboylular@neu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8729-3613, Makalenin Gönderim Tarihi: 24.04.2024, Kabul Tarihi: 13.11.2024

crimes for which the death penalty has been imposed, the method and purpose of its execution, have varied over time and across different countries, being almost as old as human history itself. Today, this type of punishment, which is not included in the legislation of many countries, is still implemented in some countries with different methods of execution. The aim of our study is to evaluate the application of the death penalty in some sovereignties throughout history, to examine some countries that still include this penalty in their legislation today, and to address the process known as death row, which involves a person sentenced to death waiting for a long period before their execution is carried out. In these aspects, the study consists of three main sections. In this context, the crimes to which death penalty was given and various execution methods in the Roman and Ottoman periods have been discussed; In the current section, the Russian Federation, which has not executed this penalty for many years despite it being in its legislation and the United States of America, which actively implements the death penalty have been discussed. The concepts of death row and related trauma have been discussed within the framework of U.S. practice and the decisions of the European Court of Human Rights and the study was concluded by presenting an evaluation of the death penalty.

Keywords: Death Penalty, Execution Methods, Death Row Phenomenon, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights

GİRİŞ

Victor Hugo, *Bir İdam Mahkumunun Son Günü* romanının ön sözünde şöyle der: "... ölüm cezası ellerinden kolayca bırakmadıkları bir bıçaktır".¹ Ölüm cezası, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde yerini almıştır. Bununla birlikte, ölüm cezası için infaz yöntemleri çeşitlilik göstermiştir. Ölüm cezası lehinde ve aleyhindeki tartışmalar öteden beri devam etmektedir. Bugün pek çok ülke mevzuatından ölüm cezasını kaldırmış olmasına rağmen bu cezayı hala uygulayan ülkeler de vardır. Dolayısıyla, bu konu etrafındaki tartışmalar canlılığını korumaktadır.

Ölüm cezasının, cezalar sisteminden çıkartılıp çıkartılmaması çok uzun yıllardır tartışma konusudur. Bu konu üzerinde en yoğun tartışmalardan biri, 1764 yılında Beccaria'nın ölüm cezasının kaldırılması fikrini açıklamasından sonra başlamıştır.² Ölüm cezasının lehinde ve

¹ Victor Hugo, *Bir İdam Mahkumunun Son Günü*, Can Yayınları, İstanbul 2014, s. 15.

² Beccaria, "acaba insanlara hemcinslerini boğazlatmak hakkı nereden geliyor? Ölüm cezası hiçbir hukuki esastan neşet etmiş değildir. Ölümün verdiği rüş, ne

aleyhinde pek çok görüş ileri sürülmüştür. Örneğin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Volker Türk'ün 2023'te İnsan Hakları Konferansı'nın 53. oturumunda: "*Ölüm cezası ortak deneyimimize göre, silinmesi gereken geçmişten kalan bir kalıntıdır*" şeklindeki sözlerine güncel bir örnek olması bakımından yer verebilirsek de benzer görüşleri yinelemenin bu çalışmanın konusu olmadığını da belirtmeliyiz.³

Uluslararası Af Örgütü'nün (*Amnesty International*) 15 Mayıs 2023'te yayınladığı ölüm cezaları ve infazlara ilişkin küresel raporunda, ölüm cezası rakamlarının son beş yılın en yüksek seviyesinde olduğu uyarısında bulunulmuştur. 2022 yılında dünya genelinde, Çin hariç, 883 kişinin ölüm cezası infaz edilmiştir. Uyuşturucu uyarıcı madde suçlarından İran'da 255, Suudi Arabistan'da 57 kişi ölüm cezasına çarptırılırken; 11 ülkede LGBTQ + topluluğu ölüm cezasının infaz riskiyle karşı karşıyadır.⁴ Örneğin, Uganda bu topluluğa yönelik bir yasa çıkarırken, Afganistan'da Taliban geçtiğimiz aylarda "*kadınların kontrol altında tutulabilmesi için*" recm cezasının yeniden uygulanmaya başlayacağını duyurmuştur. Öte yandan, ABD her yıl düzenli olarak infazları gerçekleştirmeye devam ederken yeni infaz yöntemleri de denemektedir.⁵ 20 yıl önce ölüm cezasını her koşulda mevzuatından kaldıran Türkiye'de "*ölüm cezası geri gelmeli!*" sloganları toplumsal infial yaratan olayların ardından üst düzey yetkililer tarafından bile dile getirilmekteyken;⁶ yaklaşık 20 yıldır infaz gerçekleştirmeyen Rusya'da mart ayında gerçekleşen terör saldırısı sonrasında cezanın yeniden uy-

derece şiddetli olursa olsun, nisyana mukavemet edemez. Şayet bu nisyana besleyen şey, beşeri ihtisaslar olursa bu mukavemet sıfıra münce olur" demek suretiyle ölüm cezasının kaldırılmasını hararetle savunmuştur. Mehmet Köroğlu, "Hukuk Tarihi Açısından Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 17, (2011), 309-322, s. 320.

³ The Lancet, The Breach of Human Rights and Breach of Ethics of Care, (2023), [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(23\)01004-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(23)01004-8/fulltext) (E.T. 23.4.2024).

⁴ The Lancet, The Breach of Human Rights and Breach of Ethics of Care, (2023).

⁵ Bkz. Death Penalty Information Center, Methods of Execution, <https://deathpenaltyinfo.org/executions/methods-of-execution>, (E.T. 5. 9. 2024).

⁶ Bkz. Habertürk, "Çocuklara Tecavüzde İdam Cezası Geri Gelmeli mi?", (2023), <https://www.haberturk.com/yazarlar/gulin-yildirimkaya/615121-cocuklara-tecavuzde-idam-cezasi-geri-gelmeli-mi>, (E.T. 5. 9. 2024); BBC News Türkçe, "İdam Cezasını Kaldırdıktan Sonra Geri Getiren Ülke Var mı?", (2018), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38029311>, (E. T. 5. 9. 2024).

gulanmasını isteyenlerin sesleri yükselmiştir.⁷ Tüm bunlar, ölüm cezasına ilişkin tartışmaların canlı kalmasına ve bu cezanın kaldırılmasına ilişkin mücadelenin devam etmesine neden olmaktadır.

Daha en başından ifade etmeliyiz ki, ölüm cezası insanlık dışıdır ve temel yaşam hakkının ihlalidir. Kimin suçlandığına, suçun niteliğine ve infaz yöntemine bakılmaksızın her koşulda reddedilmelidir. Çalışmamızın amacı, ölüm cezasına ilişkin geçmişten günümüze bir değerlendirme sunmaktır. Aşağıda, çalışmamızın tarihi kısmında, inceleyeceğimiz Roma ve Osmanlı İmparatorluklarında gerçekleştiren infazlardan anlaşılmaktadır ki, ölüm cezasının uygulanmasıyla hedeflenen yalnızca suç işleyen kişiyi öldürmek değildi. Bu cezaya çarptırılan kişiye, aynı zamanda en yüksek seviyede acı çektirmek, kullanılan infaz metoduna bağlı olarak insan onurunu zedeleyerek onu tümüyle itibarsızlaştırmak ve bu şekilde halkı korkutmak da hedeflenmekteydi. Bugüne baktığımızda ise farklı ülkelerde, hatta aynı ülkenin içinde pek çok değişik infaz yönteminin kullanıldığını ve yeri geldiğinde hükümlünün adeta bir denek gibi kullanılmasından çekinilmediğini görmekteyiz. Tüm bunların yanında, ölüm cezasının bugün pek çok ülkede uygulanmıyor olması ise umut vericidir.

I. GEÇMİŞTE ÖLÜM CEZASI VE İNFAZ YÖNTEMLERİ

Eski Mısır'da Firavunlar döneminde ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Ölüm cezasına çarptırılan suçlardan bazıları, kutsal eşyalara el sürmek, kutsal hayvanları öldürmek, büyü yapmak, Firavunun benimsediği ekonomik düzene karşı suç işlemek, aile ve toplum kurallarına aykırı davranmak, bir kadının zina yapması gibi suçlar örnek gösterilmektedir.⁸ Mısır'da en bilinen infaz yöntemlerinden biri, kişinin dikenlere atıldıktan sonra yakılmasıydı. Benzer şekilde Antik Yunan'da da ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Devlete karşı suçlar, kalpazanlık, kasten öldürme, çocuk düşürme, zina ve daha pek çok suç karşılığında ölüm cezası verilmekteydi.⁹

⁷ Bkz. NTV, "Rusya, İdam Cezasını Geri Getirmeyi Tartışıyor", (2024), https://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-idam-cezasini-geri-getirmeyi-tartisiyor,Fwg_dsWblUSqng0MmlRAcw, (E.T. 5. 9. 2024).

⁸ Köroğlu, Hukuk Tarihi Açısından Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri, s. 310.

⁹ Köroğlu, Ölüm cezası ve İnfaz Şekilleri, s. 310.

A. Roma İmparatorluğu Döneminde

Hukuk tarihinde önemli bir yere sahip olan ve bugünün hukuk sistemlerinin kaynağını teşkil eden Roma hukukunda, son ceza (*sunum supplicium*) anlamına gelen ölüm cezası belirli suçların karşılığında yaygın olarak uygulanmaktaydı.¹⁰ Romalılar maksimum acının, maksimum caydırıcılığı olduğuna inandığından, infaz yöntemleri mümkün olduğunca acı çektirmeyi amaçlamaktaydı.¹¹ Antik Roma'da ölüm cezası oldukça yaygındı ve günümüzde karşılığında hapis cezasının uygulandığı pek çok suç için kullanılmaktaydı. Yaptırımı ölüm cezası olan suçlar arasında ordudan kaçma, kölelikten kaçma ve hatta bugün pek çok modern ülkede suç teşkil etmeyen zina eylemi de vardı. Roma'da ölüm cezasına ilişkin ilk resmi Roma belgesi, bilinen en eski Roma hukuku kanunu olan M.Ö. 450 tarihli On İki Levha'dır (*Twelve Tables of 450 BC*).¹² On İki Levha Kanunları ölüm cezasını iki kategoria ele almaktaydı. Bunlardan birincisi, kamu hukuku cürümleri ve devlete karşı işlenen suçlar; ikincisi ise kişilere karşı işlenen suçlar ve öldürmeydi.¹³ Her iki durumda da cezalandırma yetkisi devlete aitti.¹⁴ Ne var ki, gerek mahkumiyet kararının verilmesinde gerekse cezanın takdir edilip infaz edilmesinde kamu oyunun tepkisi ve kamu vicdanının rahatlatılmasının rolü büyüktü ve bu yüzden de kamuoyunda

¹⁰ Romalılarda çeşitli dönemlerde pek çok suça karşılık ölüm cezası verilmekteydi. İç savaşlar döneminde bu cezaya daha sık rastlandığı görülmektedir. İmparatorluğun son dönemlerinde ise ölüm cezasının kapsamının daha da genişletildiği pek çok yasa çıkarılmıştır. Bkz. Köroğlu, Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri, s. 313. Gökçe Halide Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, Albi Yayınları, İzmir 2014, s. 111.

¹¹ Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 111.

¹² Köroğlu, Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri, s. 313.

¹³ Köroğlu, Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri, s. 313.

¹⁴ İmparatorluk dönemine ait Roma hukuku ve ölüm cezası, Justinianus'un derlediği M.S. 2. Yüzyılda yaşayan Ulpian ve Paulus Pudensissimus'ta pek çok bilgi içeren 6. Yüzyıl Digest'inin yanı sıra Suetonius, Cicero, Livy, Pliny, Justı Martyr gibi Roma dönemi yazarlarından alıntılar aracılığıyla incelenebilir. İmparatorluk zamanına gelindiğinde kanunlar, yalnızca Roma'nın vatana ihanet, öldürme, zina, iftira, hırsızlık ve kundakçılık dahil olmak üzere en iğrenç suçlar olarak kabul ettiği suçların infazını zorunlu kılacak şekilde yumuşatılmıştı. Öte yandan, toplumda iğrenç olarak kabul edilen zina ve cinsel saldırı gibi suçların yaptırımı ölüm cezası olmakla birlikte, cezanın uygulanıp uygulanmamağı failin toplumsal statüsüne bağlı olabilmekte ve infaz sıradan vatandaşlar tarafından gerçekleştirilebilmekteydi.

büyük tepki ve nefret toplayan kişilere uygulanan cezalar daha ağır ve daha çok acı verecek olup, bu kişiler halkın gözünde, kamuya açık alanlarda infaz edilirdi.¹⁵

Roma döneminde ölüm cezasına tabi olan suçların listesi; vatandaş olmayanlar, yabancılar ve köleler için daha da kapsamlıydı. Örneğin, yabancılar, dolandırıcılık suçundan dolayı ölüm cezasına çarptırılırlarken, vatandaşlar aynı ceza ile cezalandırılmamaktaydı. Vatandaşlara ve özellikle de seçkinlere, genellikle vatandaş olmayan ve kölelere göre daha hafif cezalar verilmekteydi. (*Justinian Digest*). Ancak seçkinler bile vatana ihanet ve öldürme suçlarını işlemeleri halinde ölüm cezasına çarptırılmaktaydı. Hatta antik Roma'da en acımasız şekilde cezalandırılan suçlardan olan, vatana ihanet ve aile bireylerinden birinin öldürülmesiydi. Bu durum, Roma kültüründe devletin ve ailenin önceliğine olan inancında yatmaktadır. İnfaz yöntemi de vatandaşlar arasında farklılık göstermekte ve daha az aşırı olarak tanımlanabilse de ihanet vakalarında bir Romalı çarmıha gerilebilmekte, kırbaçlanarak öldürülebilmekte ve hatta diri diri yakılabilmekteyken, aile bireylerinden birini öldürme vakalarında ise aşağıda inceleyeceğimiz *poana cullei* (kötülük cezası) adı verilen özel bir tür ölüm cezası uygulanmaktaydı. Ölüm cezaları, *carnifex* olarak adlandırılan cellatlar tarafından yerine getirilmekteydi. Ölüm cezasının gerçekleştirildiği pek çok yöntemde infaz edilecek kişinin çıplak olması gerekirdi ve bu nedenle kadınların infazları herkesin gözü önünde gerçekleştirilmezdi.¹⁶

Roma'da ölüm cezası uygulamasının bir hayli fazla olduğuna yukarıda değinmiştik. Aynı zamanda infaz yöntemleri de çok çeşitliydi ve bu cezaya çarptırılan kişinin sosyal sınıfına göre de değişiklik göstermektedir. Örneğin, Munatius'un, Marsyas heykelindeki taçı alarak kendi başına yerleştirilmesi tanrılara hakaret olarak algılanmış ve hakkındaki yargılama sonucunda suçlu bulunarak ölüm cezasına çarptırılmıştır. Köklü ve varlıklı bir aileden geldiği için Munatius'a ölüm şeklini seçebilme olanağı tanınmıştır.¹⁷ Benzer şekilde, başarılı

¹⁵ Kamuoyu baskısının yanı sıra, batıl inançlar ve kehanetler de insancılığın (humanitas) göz ardı edilmesinde rol oynamaktaydı. Bkz. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 111, 113.

¹⁶ Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 111-112.

¹⁷ Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 124.

ve saygın bir subay olan Cornelius homoseksüellikten mahkum edildikten sonra af talep ederek teminatlar göstermiş ancak af talebi reddedilmiş, kendisine tanınan tek ayrıcalık ölüm şeklini seçmek olmuştur.¹⁸ Roma hukukunda belli başlı infaz yöntemlerinin arasında balta ile başın kesilmesi (*percussio securi*),¹⁹ Tarpea kayalıklarından atılmayla (*deiectio e rupi Tarpeia*)²⁰, canlı olarak yakılarak (*vivicombustio*),²¹ çuvala konularak (*poena cullei*), öldüresiye dövülerek (*arbor infelix*), çarmıha germe (*crucifixion*), vahşi hayvanlara parçalatılarak (*damnatio ad bestias*) öldürme gibi yöntemler vardı. Roma hukukundaki infaz yöntemlerinin tümünü bu çalışma kapsamında ele almak mümkün değildir. Oniki Levha Kanunu, Roma hukuku hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Örneğin, gece vakti başkasının arazisinde, hayvanlarını otlatırken yakalanan kişi, bu Kanun'a göre asılarak öldürülmeliydi (*suspensum*). Bazen, hapishanedeki mahkumun boğdurulması (*strangulatio*) veya nehre atılması (*proiectio in profluentem*) gibi yöntemlere de başvurulduğu bilinmektedir. Çok nadir de olsa karşılaşılan bir başka uygulama ise, 320 yılında imparator Constantine tarafından çıkarılan bir emirnamede yer alan, vesayeti altındaki küçüğün sevgilisi ile buluşmasına yardım eden vasinin, şeytani işlere yardım ve teşvik etmesinden dolayı, ağzı ve boğazı eritilmiş kurşun dökülerek kapatılma ile cezalandırılmasıdır. M.S. 217 yılında iki asker, ev sahiplerinin hizmetçisi ile birlikte olmalarından dolayı yargılanmış ve suçlu bulunarak henüz kesilen ve daha canlı olan iki öküzün içine başları dışarıda kalacak şekilde konma cezasına mahkum edilmiştir. Çalışmanın

¹⁸ Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 124.

¹⁹ Bu infaz yöntemi, bilhassa Roma'nın ilk dönemlerinde ve özgür Roma vatandaşlarına uygulanan standart bir uygulamaydı. İnfaz, Campus Maritus'da Mars rahiplerinin önünde gerçekleştirildi. Baltanın, infazda kullanılan ilk araç olarak gelenekselleşmesinin altında dini sebepler bulunduğu bilinmektedir. İmparator Constantinus zamanında, asdam kaçırma suçunu işleyenlerin cezası da şekilde infaz edilmiştir. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 112-113.

²⁰ Özellikle hırsızlık yaparken suçüstü yakalananlar kayalıklardan atılarak öldürülmekteydi. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 113.

²¹ Bu cezanın özellikle, asker kaçaklarına, devlet sırlarını açıklayanlara ve efendilerinin hayatlarını tehlikeye atanlara uygulanırdı. Caligula döneminde uygulanan bu dehşet infaz yöntemi, Romalılar arasında çok popüler olan Antellanea fabulae olarak bilinen, terbiyesiz ve kaba şakalar içeren bir çeşit tiyatro oyununu yazan bir yazara uygulandığı bilinmektedir. Marcus Aurelius'u tahttan indirmek için suikast düzenleyen Ovidius da canlı olarak yakılma cezasına çarptırılmıştır. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 114, 119, 120.

izleyen bölümünde bu yöntemlerden çarmıha germe, çuvala konma ve vahşi hayvanların önüne atılmaya ilişkin üzerinde daha detaylı açıklama yapılacaktır.²²

1. Çarmıha Germe (*Death by Crucifixion*)

Çarmıha germe,²³ Roma İmparatorluğu'nda ve Pers İmparatorluğu gibi komşu Akdeniz kültürlerinde uygulanan, bir kişinin büyük bir tahta haç veya kazığa çivilendiği veya bağlandığı ve ölünceye kadar asılı bırakıldığı eski bir infaz yöntemidir.²⁴ Çarmıha germede ölüm, çok yavaş gerçekleştiğinden asılma, vahşi hayvanların önüne atılma, canlı yakılma gibi cezalardan çok daha acımasız bir cezaydı. Üstelik, duyulan bu acının yanı sıra, bu cezayı daha korkunç hale getiren uygulamalar ve aşağılamalar da söz konusuydu.²⁵ Bu uygulamanın temel amacı, suç işleyen kişileri ve muhalifleri öldürmek için korkunç bir tablo oluşturmak ve böylece kitleleri kanunları çiğnemekten caydırmaktı. Dolayısıyla çarmıha germe, çoğu zaman halka açık alanlarda, özellikle de birçok kişinin devletin korkutucu gücünü görmesini sağlamak için pek çok kişinin geçtiği Appian yolunun yakınında gerçekleştirilirdi.²⁶ Mahkum edilmiş bir kişinin çarmıhta ölmesi birkaç gün sürebilmekteydi.²⁷ Her çarmıha gerilme, uzun, acı verici ve aşağılayıcıydı. Pek

²² Detaylı bilgi için bkz. Paul Plass, *The Game of Death in Ancient Rome: Arena Sport an Political Suicide*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1995; Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 110-124.

²³ "Çarmıha germe" terimi, geç Latince crucifixionem'den (normative crucifixio) türetilmiştir.

²⁴ Çarmıha gerilerek öldürülme, en acımasız ve utanç verici ölüm şekillerinden biri olarak kabul edildiğinden antik çağlarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdi. Örneğin, M.Ö. 6 Yüzyılda Pers İmparatorluğu'nda sistematik bir biçimde uygulanmaktadı. Bkz. Cilliers, Louise, "The History and Pathology of Crucifixion", *South African Medical Journal*, (2003), 93(12), 938-941, s. 938.

²⁵ Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 116.

²⁶ Şüphesiz tarihteki en ünlü çarmıha gerilme, görünüşte Roma imparatorunun gücüne ve hegemonyasına meydan okuyan, "Yahudilerin Kralı" olduğunu iddia ettiği için Romalılar tarafından öldürülen Nasıralı İsa'dır. Bugün Roma Katolik Kilisesi'nin en belirgin ve bilinen sembolü haçtır ve bu haç çarmıha gerilen İsa'yı temsil etmektedir (Protestan Hristiyanlar ise genellikle İsa'nın figürü olmayan bir haç kullanmayı tercih ederler).

²⁷ Çarmıha gerilme sonucu ölüm bazen birkaç saat kadar bazense dört güne kadar sürebilmekteydi uzun bir zamanda gerçekleşmekteydi. Aşırı kanama ve dehidrasyonun yanı sıra, en yaygın ölüm nedeni, çok faktörlü patolojiye bağ-

çok durumda ceset, leş kuşları tarafından temizlenmek üzere çarmıhta bırakılmakta ve böyle kişiye bir cenaze töreni yapılmasının dahi engellenmesi için vahşi hayvanlara yem olarak atılmaktaydı.²⁸

Çarmıha germenin son derece utanç verici bir ölüm metodu olarak görülmesi nedeniyle Romalılar, kendi vatandaşlarını, özellikle de yüksek zümredekileri, çarmıha germeme eğilimindeydi.²⁹ Bunun yerine köleler, gözden düşmüş askerler, yabancılar ve özellikle siyasi aktivistler sıklıkla bu cezaya çarptırılmaktaydı.³⁰ Mahkumlar, genellikle bir iç karışıklık döneminin ardından toplu olarak çarmıha gerilirdi. Örneğin, M.Ö. 73-71 yılları arasında Spartacus'ün önderlik ettiği köle isyanının ardından yaklaşık altı bin takipçisi Roma şehri ile Capua yolu boyunca çarmıha gerildi. M.S. 70 yılında, Kudüs yerle bir edildiğinde muhaliflerin, Romalı yetkililerin isyankar eylemlerine tolerans göstermeyeceğini anlamalarını sağlamak için daha fazla toplu çarmıha gerilme uygulandığı bilinmektedir.³¹ Romalılar çarmıha germeyi M.S. 4. Yüzyılda I. Konstantin tarafından kaldırılınca kadar 500 yıl boyunca uygulamışlardır.

lıydı. Buna, hipovolemik, kalp durması ve solunum hareketinin bozulmasından kaynaklanan ilerleyici asfiksi de dahildir. Romalı muhafızlar, mahkûm ölene kadar infaz yerini terk edemedikleri için bazen demir bir sobayla bacaklarını kırarak mahkûmun sonunu hızlandırıyorlardı. Kimi zaman ise daha da ileri gidilerek mahkûmun, vücudunun örneğin dil gibi bir kısmı kesiliyor veya kör ediliyordu. Bunun tam aksi ise mahkûmun ölmesinin daha acılı ve uzun sürmesi istendiğinde ellerinin çarmıha çivilenmek yerine bağlanmasıydı. Bkz. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 116; Barry Damian Smith, *The Trauma of the Cross: How the Followers of the Jesus Came to Understand the Crucifixion*, Paulist Press, 1999, s. 14.

²⁸ Nitekim, bulunan ilk çarmıha gerilme örnekleri bugünün İran sınırları içindedir. İnanışa göre dünya toprakları kutsaldır ve bu yüzden kötü şöretli, adi bir suçlunun gömülmesi toprağa saygısızlıktır. Bu nedenle de cesedin kalıntılarının kuşlar ve köpekler tarafından yok edilmesi en doğrusudur. Bkz Smith, *The Trauma of the Cross: How the Followers of the Jesus Came to Understand the Crucifixion*, s. 15; Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 117.

²⁹ Laura Geggel, "Jesus Wasn't the Only Man to be Curcified. Here is the History Behind this Brutal Practice", (2019), <https://www.livescience.com/65283-crucifixion-history.html>, ET. 10.3.2024

³⁰ Geggel, Jesus Wasn't the Only Man to be Curcified.

³¹ Geggel, Jesus Wasn't the Only Man to be Curcified.

2. Hayvanlarla Birlikte Bir Çuvalın İçinde Suyu Atılma (*Poena Cullei*)

Roma'da ölüm cezasının yaygın bir uygulama olduğunu yukarıda belirtmiştik. Öyle ki, bazı suç tiplerine özgü özel infaz yöntemleri dahi bulunmaktaydı. Nitekim poena cullei, bunlardan biridir ve kendi aile bireylerinden birini öldüren bir kişiye (*parricidium*) uygulanan infaz yöntemi idi.³² Roma'da aile, toplumun en temel hücresi olarak görülmekteydi. Aile, aynı zamanda evlat edinenleri ve hatta hizmetkarları da kapsayan geniş bir kurumdu ve patria potestas'ı kendisine bağımlı olan herkesin hayatlarını elden çıkarmasına izin veren paten familias'ın mutlak otoritesi altındaydı. Onu öldürmenin, kişisel olduğu kadar toplumsal alanda da bir vahşet eylemi olduğuna ve devletin buna göre hareket etmesi gerektiğine inanılmaktaydı. Dolayısıyla, *parricidium*'dan mahkum edilenlere son derece acımasız olan bu infaz yöntemi uygulanmaktaydı.³³

Bu infaz yöntemide mahkum edilen failin yüzü kurt derisiyle kaplanarak; havayı ve toprağı kirletmesini önlemek için ayağına sandaletler giydirilerek kendisi için dikilen çuvalın hazırlanmasını beklemek üzere tutsak olarak bekletilir, çuval hazır olduğunda ise mahkumla birlikte içerisine köpek, maymun, yılan, horoz konularak suya atılır-

³² Max Radin, "The Lex Pompei and the Poena Cullei", *The Journal of Roman Studies*, (1920), S. 10, 119-130, s. 120; Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 115.

³³ Bu cezanın uygulama sıklığı ve yöntemi dönemden döneme farklılıklar göstermiştir. Tam olarak belgelenen en eski vaka M.Ö. 100 yılı civarında olmakla, bilim insanları cezanın ortaya çıkışının bu tarihten yaklaşık 100 yıl önceye dayandığını düşünmektedir. Çuvallara canlı hayvanların dahil edilmesine dair ilk belgeler ise, erken imparatorluk dönemine aittir ve bu belgelerde yalnızca yılanlardan bahsedilmekteydi. M.S. 2. Yüzyıl'da, imparator Hadrianus döneminde ise poena cullei'nin en bilinen türü olan, çuvalın içine horoz, köpek, maymun ve engerek yılanının yerleştirildiği uygulamaya rastlanmaktadır. Hadrianus döneminde bu ceza, ebeveynlerini öldürenlere karşı uygulanabilecek özel bir infaz türü haline getirilmiştir. Bu suçu işleyenler için öngörülen bir diğer infaz yöntemi ise, arenada yırtıcı hayvanların önüne atılmalarıydı. Daha sonraları, M.S. 3. Yüzyılda imparator Konstantin'in tahta çıkışına kadar poena cullei'nin kullanım dışı kaldığı belirtilmektedir. 200 yılı aşkın bir süre sonra, imparator Justinianus bu infaz yöntemini dört hayvanın da çuvala konulmasıyla tekrar uygulamaya koydu ve sonraki 400 yıl boyunca Bizans hukukunda ebeveynlerini öldürenler için yasal ceza olarak kalmıştır. Daha sonra bu cezanın yerini, mahkûmun diri diri yakılması almıştır. Radin, *The Lex Pompei and the Poena Cullei*, s. 119-123.

di.³⁴ Daha sonra bu çuval, bir siyah öküzün ya da atın ayağına bağlanarak denize sürüklenirdi.³⁵

Mahkumla birlikte çuvala konulan hayvanların her biri antik Roma'da bir semboldü. Romalılara göre bu hayvanlar bir aradayken varoluşun en kötü yönlerini temsil ederlerdi. Örneğin, hem korkulduğu hem de aşağılandığı için genellikle çuvalın içine konulacak yılan olarak engerek yılanı seçilirdi; çünkü Romalılar, engereklerin doğum sırasında annelerini öldürdüklerine inanırlardı.³⁶ Bu inanıştan dolayı da kendi ebeveynlerinden birini öldüren fail ile engerek yılanı arasında güçlü bir bağlantı vardı. Çuvala konulan bir diğer hayvan ise köpekti ve antik Roma'da köpekler bugünkü gibi şefkatle yaklaşılmazdı. Köpekler genellikle, en aşağısını temsil eden pis ve küçümseven hayvanlar olarak görülmekteydi. Hatta öyle ki bir Roma vatandaşına edilebilecek en kötü hakaretlerden biri onu bir köpek ile kıyaslamaktı.³⁷ Çuvalın içine konulan üçüncü hayvan maymundu ve maymunlar Romalılar tarafından insanın daha aşağı seviyedeki bir versiyonu olarak görülmekteydi.³⁸ Romalılar, kendi aile bireylerinden birini öldüren bir failin insan dışı bir varlık olduğunu düşündüğünden bu hayvan da bu suçu işleyen kişilerle ilişkilendiriliyordu. Çuvalın içine konulan son hayvan ise genç bir horozdu. Günümüzde tarihçiler, bu hayvanın antik Roma'da neyi simgelediğini ve anlamını tartışmaya devam etmektedir ancak; genel olarak Romalıların horozların hiçbir ailevi bağa sahip olmadığına inandığından dolayı bu hayvanın seçildiği tahmin edilmektedir.³⁹ Bu nedenle horoz, kendi aile bireylerini isteyerek öldüren bireyin zihniyetini yansıtan bir semboldü.

³⁴ Cicero bu uygulama hakkında şöyle yazmıştır: “Bu nedenle baba katillerinin canlıyken bir çuvala dikilip nehre atılmasını şart koştular. Ne olağanüstü bir bilgelik gösterdiler beyler! Baba katilini tüm doğa aleminden ayırmış, onu bir hamlede gökyüzünden, güneşten, sudan ve topraktan mahrum bırakmış ve böylece ona hayat veren adamı öldürenin kendisinin de cezalandırılmasını sağlamış gibi görünmüyorlar mı? Bu adamlar, kemiklerine toprak değmeden ölürler, hiç temizlenmeden dalgalarla savrulup giderler ve sonunda onlara, kayalıkların üzerinde bile, ölüme dinlenme yeri tanınmadan kıyıya atılırlar...” *Facts and Details, Punishments in Ancient Rome*, <https://factsanddetails.com/world/cat56/sub408/entry-6360.html#chapter-9>, ET. 20.10.2023.

³⁵ Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 115.

³⁶ Radin, *The Lex Pompei and the Poena Cullei*, s. 124.

³⁷ Radin, *The Lex Pompei and the Poena Cullei*, s. 124.

³⁸ Radin, *The Lex Pompei and the Poena Cullei*, s. 124.

³⁹ Radin, *The Lex Pompei and the Poena Cullei*, s. 124.

3. Vahşi Hayvanlar Tarafından Parçalanarak Öldürme (*Damnatio ad Bestias*)

Damnatio ad bestias, mahkum edilen kişinin arenada vahşi hayvanlar tarafından öldürüldüğü bir diğer Roma hukuku infaz yöntemi idi.⁴⁰ Bu şekilde infaz edilenler ya bir yere bağlanarak tamamen savunmasız olarak ya da tahtadan bir silahla hayvanların önüne çıkarılmaktaydı. Antik Roma'ya ilk olarak M.Ö. 2. Yüzyılda gelen bu infaz şekli, *Bestiarii*⁴¹ adı verilen bir tür kanlı spor dalı olarak görülmekte ve Roma'nın alt sınıfları için eğlence olarak kabul edilmekteydi. Hatta bazen izleyenlerin daha çok heyecanlanıp eğlenmesi için mahkum aslanla dövüşmek zorunda bırakılırdı.⁴² Cinayet işleyenler, eşkiyalık ve hırsızlık yapanlar bu cezaya çarptırılırdı.⁴³ M.S. 80 yılında Colosseum'un açılış oyunlarının bir kısmını aslan gibi vahşi hayvanlar tarafından öldürülmek oluşturmuyordu. M.S. 1. ve 3. Yüzyıllar'da ise, bu infaz yöntemi en kötü olarak nitelendirilen suçlulara, kaçak kölelere ve Hristiyanlara da uygulanmıştır.⁴⁴

Bu infaz yönteminde kullanılan hayvanlar arasında aslanlar, ayılar ve öfkeli boğalar sayılabilir. Hatta mahkumlar bazen bir atın kuyruğuna bağlanmak suretiyle sürüklenerek öldürülmekteydi. Aslanlar

⁴⁰ Spectacles in the Roman World, *Damnatio ad Bestias*, <https://pressbooks.bccampus.ca/spectaclesintheromanworldsourcebook/chapter/damnatio-ad-bestias/> (E.T. 10.3.2024); Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 114.

⁴¹ *Damnatio ad bestias* terimi genellikle geniş anlamda kullanılsa da tarihçiler bu uygulamayı iki çeşide ayırmaktadır: İlki, hayvanların önüne bırakılan insanların tamamen savunmasız olduğu, objicere bestiis olarak bilinen türü, ikincisi ise, arenaya çıkarılan kişinin hayvanla savaşmak için eğitilmiş olduğu türüdür.

⁴² Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 114.

⁴³ Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 114.

⁴⁴ Esasen erken dönemde uygulanan *damnatio ad bestias*'ın amacı kesin olarak bilinmemektedir. Özellikle aslanların doğal yaşam yerleri olan Afrika ve Asya'nın bazı yerleri gibi bölgelerde bu uygulamanın bir infaz biçimi yerine dini bir ritüel olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Uygulamanın bir infaz biçimi olarak Büyük İskender'in seferlerinin tarihçileri tarafından bahsedildiği görülmektedir. Örneğin Orta Asya'da İskender'in huzurunda ölüme mahkûm edilen bir kişi adına konuşan Lysimachus isimli bir Makedon'un kendisinin de bir aslanın önüne atılarak cezalandırılmasına karar verilir ancak rivayete göre Lysimachus, aslanı çıplak elleriyle yenerek İskender'in gözdelelerinden biri olur. Öte yandan paralı asker savaşı sırasında Kartacalı General Hamilcar Barca, esirleri vahşi hayvanların önüne atarken, Hannibal ise Pön savaşlarında ele geçirilen Romalıları birbirleriyle savaşmaya zorlamış ve hayatta kalanları fillerle dövüştürmüştür.

Roma'ya bu infaz yöntemini uygulayabilmek için özellikle getiriliyordu. Keza ayılar ise Gaul, Almanya ve hatta Kuzey Afrika'dan getirilmekteydi. Bu infaz biçimi de yukarıda ele aldıklarımız gibi halka açık olarak gerçekleştirilmekteydi ve halk çoğu zaman büyük alkışlar ve tezahüratlarla izlemekteydi.⁴⁵ Romalı yetkililer için mahkumlar, hayvanlardan daha değerli olarak görülmüyordu. Bu infaz biçiminin bir amacı ise suç işleyen kişilerin, kendi kendilerini nasıl canavar haline getirdiklerini göstermekti. Tüm bunlardan dolayı Romalı yetkililer, bu acı kaderi kesinlikle hak ettiklerini ve hiçbir sempatiyi hak etmediklerini düşünmekteydiler. Hatta Roma evlerinin duvarlarında mahkumların arenada hayvanlar tarafından öldürülüşünü tasvir eden sanat eserleri dahi bulunmaktadır.⁴⁶

Yukarıda değindiğimiz üzere Hristiyanlara karşı *damnatio ad bestias* M.S. 1. Yüzyıl'da uygulanmaya başlamıştır.⁴⁷ Nero döneminde (64 yılındaki Roma yangınından sonra) Hristiyanların tunica molasta adı verilen hayvan derilerine sarılarak köpeklerin önüne atıldığı bilinmektedir⁴⁸. Bu uygulama daha sonra arenaya taşınarak daha büyük hayvanlar kullanılarak yapılmaya başlandı. *Damnatio ad bestias* Hristiyanlara yönelik uygulanarak onların genellikle bu yöntemle cezalandırılan en kötü suçlularla eşitlemeyi amaçlıyordu.

B. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde

Osmanlı hukukunda ölüm cezası verilen suçlar iki gruba ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan ilki, kaynağı Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kuran olan Şeri hukuka göre suç teşkil edenler; ikincisi ise, örfi hukuka göre suç teşkil eden eylemlerdir.⁴⁹ Osmanlı'da bazı suçların

⁴⁵ Spectacles of the Roman World, *Damnatio Ad Bestias*.

⁴⁶ Spectacles of the Roman World, *Damnatio Ad Bestias*.

⁴⁷ Hristiyanlığı benimseyenler Roma'da görülen kuraklık, kıtlık, sel, deprem ve salgın hastalık gibi türlü olumsuzluktan ve felaketten sorumlu tutularak bu cezaya çarptırılmışlardır. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, s. 113-115. Ne var ki, çağdaş uzmanlar arasında bu yöntemle ölüme mahkûm edilenler arasında Hristiyanların öne çıkmasının eski zamanlarda fazlasıyla abartıldığı yönünde yaygın bir görüş de vardır.

⁴⁸ Facts and Details, Punishments in Ancient Rome.

⁴⁹ Ece Yüksel, "Osmanlı Cellatları", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, S. 1, C. 1, (2017), 78-84, s. 79; Tekin İdem, "Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkumlara Verilen İdam Cezaları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, C. 11, (2022), 727-743, s. 730.

cezası hemen her dönem çıkarılan Kanunnamelerle düzenlenerek kısmen de olsa keyfiliğin önlenmesi hedeflenmişse de padişahın ve diğer yüksek mevkilerdeki kişilerin hiçbir sınırlama olmadan keyfiyetle ölüm cezasına hükmettiği bilinen pek çok örnek vardır.⁵⁰ Ölüm cezasına hükmetme yetkisi ise, padişahın yanı sıra, vezir-i azama, kaptan-ı deryaya, kaymakam-ı Rihab-ı Humanyun'a sefer halindeki görevli vezirlerine verilmiştir.⁵¹

Osmanlı döneminde ölüm cezasına çarptırılan pek çok suç vardı. Bunlar genellikle, devlet yetkililerini öldürmek, padişahın hayatına karşı suikast düzenlemek, padişahın hayatını tehlikeye atmak, eşkiyalık ve yol kesicilik yapmak, kalpazanlık, casusluk, bir başkasının kadınına zorla kaçırmak, zina, hırsızlık, öldürme ve yaralama gibi eylemlerdi.⁵² Osmanlı'da bazı suçların neticesinde ölüm cezası sadece gayrimüslimlere verildiği de bilinmektedir. Bu uygulama, Roma'da ölüm cezasının sosyal sınıflara göre değişkenlik göstermesine benzerdir. Bu tür eyleme örnek olarak, sarayın önünde türkü söylemek, karaborsacılık yapmak, belirlenen fiyatın üstünde mal satmak gösteri-

⁵⁰ Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79.

⁵¹ Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79.

⁵² Mehmet Koç, "Osmanlı'da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 33, (2019), 261-287. Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79; İmran Tekeli, "Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, S. 8, C. 4, (2017), 183-202. Elbette ölüm cezasına çarptırılan suçlar imparatorluğun her döneminde bunlarda sınırlı değildi. Örneğin, Osmanlı hukuka göre, rüşvet suçlarına verilen ceza tamir cezası olmasına rağmen, kadıların bu konudaki takdir yetkisinden dolayı bu suçu işleyen kişiye sopa veya sürgün cezası verilebileceği gibi devletin geleceğini tehlikeye düşürdüğü için ölüm cezası ölüm cezası dahi verilebilmekteydi. Örneğin, Anadolu'nun sahil kesimlerinde yetişen tahılın birçok hile ve rüşvetle yabancı gemilere satılması olayı İstanbul halkını rahatsız etmiş ve rüşvet yoluyla bu tahılları satan kişiler tespit edilerek idam edilmiştir. Osmanlı'da çok uzun yıllar uygulanan ve kardeş katli olarak bilinen, nizam-ı alem için kardeş katli, padişahın saltanatının tehlikeye girmemesi için diğer kardeşlerini öldürtmesi ise bir başka örnektir. Eksik gramajlı ekmek satan fırıncılar, fuhuş yapmak, müslüman olmayanların camiye izinsiz girmesi de dönem dönem ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bkz. Neslihan Fulin, "Osmanlı'da Rüşvet ve Cezası", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, S. 1, C. 1, (2019), 26-35, s. 32; Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79. Ayrıca Osmanlı'da hırsızlık suçu ve cezası hakkında detaylı bilgi için bkz. Yasemin Baba, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 1, C. LXXI, (2013), 79-106.

lebilir.⁵³ Bunlar yanında Osmanlı'da ölüm cezası verilen birtakım sıra dışı suçlar da vardı. Bunlardan başlıcası, yangın çıkarmaktı. Yangın çıkarmak Osmanlı'da büyük bir cürümdü. Bunun nedeni, evlerin ahşaptan yapılıyor olması nedeniyle yangın meselesinin ciddiye alınması gerekliliğindendi. Öte yandan, kalpazanlık suçu da Osmanlı'da tolere edilmeyen suçlardandı. Kalpazanların ölüm cezasına çarptırılmasına ilişkin emredici hüküm bizzat Fatih Sultan Mehmet'in kanunnamelelerinde bulunmaktaydı.⁵⁴ Osmanlı'da ölüm cezasına çarptırılan bir başka cürüm ise tütün ve içki içmektir. Dördüncü Murad döneminde bu kişilere siyaseten katl cezası verilmesinin başka dönemlerde örneği yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir.⁵⁵ Çölde susuzluk çekileceğinin söylenti olarak yayılması ve geceleyin fenersiz dolaşmak da dönem dönem ölüm cezasına çarptırılmıştır.⁵⁶

Osmanlı'da ölüm cezaları genellikle iple boğarak (*salb*) gerçekleşmekteydi.⁵⁷ Bunun yanında daha nadir kullanılan yöntemler olan kafa kesme⁵⁸, denize atma, genellikle müslüman öldüren gayrimüslimlere

⁵³ Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79.

⁵⁴ "Ve mezkûr kulum her kimde gümüş sezer ise, araya, bulunduğundan sonra baturmayub alub darbhâneme göndere ve dahi teftiş ede. Her kanda kalbazan bulursursa, ol yerün kadısı ve subaşı katına iledüp anlar dahi teftiş edüb göreler. Şer' ile kalbazanlığı sâbit olursa hükm edeler, mezkûr kulum boğazından asub rızkını beğlik ede, kimesne mâni olmaya." Bkz. Independent Türkçe, Kadim Mısır'dan Osmanlı'ya İdam Cezasının Kısa Tarihi, (2021), <https://www.indyturk.com/node/438911/haber/kadim-m%C4%B1s%C4%B1rdan-osmanl%C4%B1ya-idam-cezas%C4%B1n%C4%B1n-k%C4%B1sa-tarihi>, (E.T. 13. 4. 2024).

⁵⁵ Independent Türkçe, Kadim Mısır'dan Osmanlı'ya İdam Cezası.

⁵⁶ Yüksel, Osmanlı Cellatları, s. 79.

⁵⁷ Kirişle boğma cezasının ise sadece soylu kişilere uygulandığı bilinmektedir. Osmanlı soyluları ve eski Bizans soyluları yalnızca bu yöntemle infaz edilirdi. Schweigger, eski Bizans hanedanından soylu bir Rum'un infazını şöyle anlatır: "Deniz gümrüklerini toplayan bu kişi aynı zamanda saraya kürk ve değerli asarlık malzeme de temin etmekteydi. Eflak ve Moldovya'da çıkan bir isyandan sorumlu tutulmuştur. İnfazdan sonra ölenin bütün taşınır ve taşınmaz mallarını Kılıç Ali Paşa açık artırma ile satmıştır. Bu adamın 1578'de boğdurulması, hamisi olan veziriazama gözdağı verme isteği olarak değerlendirilmiştir" Bkz. Tekeli, Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza, s. 191.

⁵⁸ Seyahatnamelerde, kendisine verilen görevi layığıyla yerine getirmeyen paşaların ve diğer üst düzey devlet yetkililerinin, açıklanmaması gereken devlet sırlarını ifşa edenlerin, hapishanelerden mahkumlarını kaçısını engellemeyen görevlilerin ve kimi zaman da mürtetlerin kafasının kesilerek infaz edildiğini belirtilir. Tavernier seyahatnamesinde, İran seferinde padişah IV. Murad'ın Kandiye Savaşı için

uygulanan son derece acı verici bir yöntem olan vücudu çengellere geçirmek, yine çok nadir uygulanmış ve genellikle eşkiyalık cürümüne istinaden uç bölgelerde kullanılan kazığa oturtma⁵⁹ gibi yöntemlerin de kullanıldığı da seyahatnamelerde geçmektedir.⁶⁰ Bunlar yanında imparatorluğun son dönemlerinde kurşuna dizme yöntemi de kullanılmıştır. Osmanlıların ender uyguladıkları ve az sayıda kaynağa yansıyan diğer infaz biçimleri, kuyuya ve denize atma, çuvala koyarak asma, vahşi hayvanlara atma ve topa koyarak uçurma idi.⁶¹ Osmanlı'daki infaz yöntemlerinin Roma'dakilerle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Seyyahlar, Türklere verilen cezaların müslüman olmayanlara verilenlerden daha ağır olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, hırsızlık yapanlara genellikle idam cezası verilmekteydi. Yine hırsızlık suçunun karşılığında, Türklerin, kendi milletlerinin onurunu kurtarmak için zindanda

talep ettiği 12 bin askeri geç gönderen paşanın başını kestirttiğini yazmıştır. Bkz. Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 189.

⁵⁹ Kazığa oturtma cezası, casusluk yapanlara, vatana ihanet edenlere, halka işkence edenlere ve erkek çocuklarına işkence edip tecavüz edenlere verilir. Gerlach seyahatnamesine şöyle yazmıştır: “Bir soyguncu çetesine mensup iki Rum, İstanbul yakınlarında insanlara saldırdıkları ve soyduktan sonra acımasızca öldürdükleri için bugün idama mahkûm edildiler. Çete on yedi kişiden ibaretmiş. Cellat idamda kullanılacak olan kazıkların uçlarını Hristiyanlara yağlatmış ve saraydan Edirnekapı dışına kadar taşıtmış. Kent kapısının dışına çıktıklarında, önlerine çıkan Hristiyanlara mahkûmların gömüleceği çukurları kazdırmış, diğerlerini de mahkûmları kazığa geçirmekte yardımcı olmakla görevlendirmiş... Kazığa geçirilecek olan mahkûmun ayaklarına ipler bağlamışlar, sonra kazığı makatına saplamışlar ve kazık zavallı mahkûmun tüm vücudundan geçip yukarı çıkana kadar Hristiyanlara ipleri çekirmişler”. Bkz. Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 191.

⁶⁰ Örneğin, Tournefort, Venediklilere sığınan yağmacı Rumların yakalandıklarında kazığa oturtulduklarını ya da çengele asıldıklarını belirtmektedir. Bir başka örnek ise, Müslüman bir kadınla zina yapan ve uyarılara rağmen Müslüman olmayı reddederek zina yapmaya devam eden gayrimüslimlere, çengel cezasının verilmesidir. Stephen Gerlach ise 1578’de Müslümanlıktan dönen birinin kancaya asıldığını söylemektedir. Bkz. Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 185-186.

⁶¹ Tarihi kaynaklara göre, kuyuya atma, sahtekarlığı afişe olan mültezimlere ve maddede çalışan diğer görevlilere uygulanan bir yöntemdi. Denize atma ve çuvala koyup asmanın ise özellikle fuhuş yapan kadınlara uygulanmaktaydı. Bir imamın kızını taciz eden eski bir yeniçerinin ise topla havaya uçurulduğu tarihi kaynaklara geçmiştir. Bkz. Erdoğan, *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar*, s. 369; Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 196.

boğdurulup taş doldurulmuş bir çuvala konularak denize atıldığı seyahatnamelerde geçmektedir. Buna karşılık bu suçu işleyen rumlara sopa cezası uygulanır ya da ilk ağaca asıldıkları bilinmektedir.⁶²

İslam hukukuna göre zina suçu failin taşlanarak öldürülmesini (recm) gerektirir. Zina suçunu diğer suçlardan ayıran en önemli özellik, suçun ispatında aranan özel şartların olmasıdır. Suçun ispatı, ikrar ve dört şahitle olur. Zina suçu sabit, failer muhsan ise recm cezası uygulanır. Osmanlı'da zina suçuna, suçlunun mensup olduğu dine göre farklı cezalar verilmiştir.⁶³

Osmanlı'da recm cezasına ilişkin bir fetva örneği şöyledir: *“Bir tairfe karye karye gezip avretlerine ve kızlarına ve cariyelerine zina ettirmeyi adet edinseler şer’an ne lazım gelir? el-Cevap: Cumhuru ile fevkalhadd darp-ı se-dirden sonra salahları sahir oluncaya dek zindandan çıkarılmayıp zinası sabit olan avretler cemian recm olunmak lazımdır”*.⁶⁴ Dolayısıyla, Osmanlı'da unsurları oluşan zina suçuna recm cezasının uygulanacağı söylenebilir. Ne var ki, recm Osmanlı'da ender görülen bir infaz yöntemi-ydi. En bilindik recm hadisesi, 1680 yılında Yahudi bir erkekle zina halinde-yken bulunan bir kadının Rumeli Kazaskeri'nin fetvasıyla recm edilme-sidir.⁶⁵ Balıkesir ve Bursa kayıtlarında da recm cezasına hükmedildiği-ne ilişkin örnekler bulunsa da bu cezaların uygulanıp uygulanmadığı net değildir.⁶⁶ Zina suçunun unsurlarının ispatlanamadığı durumlarda

⁶² Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 185.

⁶³ Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 196.

⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. Koç, *Osmanlı'da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları*, s. 272-275; Ahmet Erdoğan, *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2019), s. 107-108, s. 165-166.

⁶⁵ Koç, *Osmanlı'da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları*, s. 272-275.

⁶⁶ Koç, *Osmanlı'da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları*, s. 272-275. 16. Yüzyıl'da İstanbul'a gelen Fresne Canaye seyahatnamesin-de İslam dini üzerinde uzmanlaşarak saygınlık kazanmış bir din adamının, uzun yıllar önce Sırbistan ve Bosna'ya giderek Hristiyanlığı yaymaya çalıştığı, vaazlar vererek çok sayıda taraftar topladığı ve hatta Yeniçeriler arasında oldukça popüler birinden bahsetmektedir. Sefer sırasında Mehmed paşanın bu din adamını yanına çağırarak görüşlerini dinlediği ve hiddetlenerek ertesi gün At Meydanı'nda recmedilmesini emrettiğini ancak din adamının yandaşlarının durumdan haber alıp isyan çıkarabilecekleri bilgisi yayılınca, ertesi gün beklenmeden hapishanede adamın kafasının kesildiği kayıtlara geçmiştir. Bkz. Tekeli, *Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza*, s. 190.

ise recm cezası uygulanmamış, ancak bu durumlarda bazen siyaseten katl uygulanmıştır. Örneğin, 1573 tarihli bir kayıтта, yahudi bir erkekle zina yapan evli bir müslüman kadın, ibret olması için denize atılmış, yahudi erkek ise çengele vurularak idam edilmiştir.⁶⁷

İlk kez hırsızlık suçu işleyenler için “hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah’ tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin” ayetini benimsenmişti.⁶⁸ Suçun tekrür etmesi halinde ise ölüm cezasının da uygulandığı bilinmektedir. Nitekim, 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı şeyhülislamalarının fetvalarında tekrür eden hırsızlık suçlarında siyaseten katl cezasının uygulanacağı ifade edilmiştir.⁶⁹

C. Giyotin

Giyotin, baş kesme yoluyla ölüm cezası vermek için kullanılan bir alettir. Alet, çapraz bir kırışle taçlandırılmış ve eğik kenarlı bir bıçağı yönlendirecek şekilde oluklanmış iki dik direktan oluşur; bıçağın arkası, yere serilmiş bir kurbanın boynuna kuvvetlice düşmesini ve boynunu kesmesini sağlayacak şekilde ağırlaştırılmıştır.⁷⁰

Giyotine benzer infaz araçları Fransız Devrim’inden çok önce kullanılmaktaydı. Örneğin, *Planke* adı verilen bir kafa kesme cihazı, Orta Çağ’da Almanya ve Belçika’nın Flanders bölgesinde, İngiltere’de ise *Halifax Gibbet* olarak bilinen ve kullanımı antik çağlara kadar uzanan

⁶⁷ Tekeli, Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza, s. 195. Osmanlı’da zina suçu ve cezası hakkında detaylı bilgi için bkz. Cihan Osmanağaoğlu, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 1, C. LXV1, (2008), 109-178.

⁶⁸ Koç, Osmanlı’da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları, s. 272-275.

⁶⁹ Koç, Osmanlı’da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları, s. 270. Ayrıca hırsızlık suçuna ilişkin bir başka kaynakta şu bilgiye rastlanmıştır: “Hırsızlık suçunun ekseriyetle idam gibi ağır bir ceza ile cezalandırılması uygulaması Eski Türk hukukunda da yer almaktaydı. İslamiyet öncesi Türk Devletleri’nde hırsıza dayak cezası ile idam cezası arasında ağırlığı değişen cezalar verilebilmekteydi Türklerin İslam inancını benimsemelerinden sonra kurulan Türk Devletleri’nde ise bu suçun, örfi hukuka bağlı olarak, idam cezası ile cezalandırıldığı görülmektedir. Hırsızlara verilen idam cezaları genellikle kılıçla ikiye bölme şeklinde uygulanmaktaydı”. Bkz. Erdoğan, Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar, s. 107-108.

⁷⁰ Britannica, “Guillotine Execution Device”, <https://www.britannica.com/topic/guillotine>. (E.T. 8. 9. 2024).

kafa kesen bir baltası vardı.⁷¹ Fransız giyotininin ise yine benzer iki makineden esinlendiği tahmin edilmektedir. Bunlar, İtalya’da Rönesans döneminde kullanılan *Mannaia* ve 16. ve 18. Yüzyıllar arasında yaklaşık 120 bin kişinin infazında kullanılan *Scottish Maiden*’dır.⁷² Giyotin, en fazla Fransız Devrimi ile ilişkilendirilse de Nazi Almanya’sında da bir infaz yöntemi olarak kullanılmış olup, 1933-1945 yılları arasında çoğu siyasi muhalif olan yaklaşık 16.500 kişi bu şekilde infaz edilmiştir.⁷³ Fransız giyotininin kökleri, Dr. Joseph-Ignace Guillotin’in Fransız hükümetinin daha “nazik” bir infaz yöntemi benimsenmesini önerdiği 1789’un sonlarına dayanır. Dr. Joseph’in kendisinin esasen ölüm cezasına karşı olduğu bilinmekteydi. Ne var ki, kılıç ve baltayla gerçekleştirilen baş kesmeler yerine yıldırım hızında infazı gerçekleştirebilen giyotinin daha acısız ve dolayısıyla daha insancıl olacağını savunmaktaydı.⁷⁴ Kendisi daha sonra bugün bildiğimiz şeklindeki giyotinin ilk prototipinin geliştirilmesine bizzat nezaret etmiştir. Resmi olarak ilk kez 1792’de kullanılan giyotin, o dönemde binlerce devrim karşıtının sonu olmuştur. İlk başlarda halk tarafından korkuyla karşılanan giyotin, çok geçmeden ilgi odağı haline gelmiştir. İnfazları seyretmek için binlerce insan Devrim Meydanı’na (Place de la Revolution) akın etmekteydi. İnfazları izlemek için gidenler için hediyelik eşyalar satan standlar kurulmakta, infaz edileceklerin isimleri bir liste şeklinde asılmakta ve hatta yakınlarda *Cabaret de la Guillotine* isimindeki bir lokanta bile bulunmaktaydı.⁷⁵ Giyotin, popüleritesini 18. yüzyılın sonlarına doğru kaybetse de Fransa’da İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1939 yılına kadar kamusal alanda kafa kesme kesme uygulaması devam etmiştir.⁷⁶

⁷¹ Britannica, Guillotine Execution Device.

⁷² Evan Andrews, “8 Things You May Not Know About the Guillotine”, (2023), <https://www.history.com/news/8-things-you-may-not-know-about-the-guillotine>, (E.T. 8.9.2024).

⁷³ Andrews, 8 Things You May Not know About the Guillotine.

⁷⁴ Richard Cavendish, “Death of Joseph-Ignace Guillotin”, *History Today*, S. 3, C. 64, (2014), <https://www.historytoday.com/archive/months-past/death-joseph-ignace-guillotin>. (E.T. 8. 9. 2024).

⁷⁵ Bu dönemde bazı insanların neredeyse her gün infazları izlemeye gittiği, hatta bazı insanların idam sehpasının yanında oturup örgü ördüğü bilinmektedir. Bu insanlara “tricoteuses” denilmekteydi. Çocukların da infazları izlediği hatta minyatür giyotinlerin popüler bir oyuncak olduğu da bilinmektedir.

⁷⁶ Andrews, 8 Things You May Not know About the Guillotine.

II. GÜNÜMÜZDE ÖLÜM CEZASINI UYGULAYAN ÜLKELER VE İNFAZ YÖNTEMLERİ

A. Genel Olarak

Uluslararası Af Örgütü'nün verilerine göre, ölüm cezası dünyada 55 ülkede uygulanmakta olup, bu ülkelerin 9'unda failin yalnızca birden fazla kasten öldürme veya savaş suçundan hüküm giyme durumunda ölüm cezası verilmektedir. 23 ülkede ise son 10 yıl içerisinde bu ceza infaz edilmemiştir.⁷⁷ Bazı devletler, ölüm cezasına ilişkin verileri dünya kamuoyuna paylaşmamaktadır.⁷⁸ Hatta öyle ki, Çin ve Vietnam'da ölüm cezasının infazına ilişkin veriler devlet sırrı olarak nitelendirilmektedir.⁷⁹ Diğer pek çok ülkede ise konu hakkında kısıtlayıcı devlet uygulamaları mevcuttur. Bu nedenlerden ötürü, başta Uluslararası Af Örgütü ve STK'lar olmak üzere, bu alanda çalışma yapanların sağlıklı veri toplaması güçleşmektedir. Örneğin, Çin'in her yıl binlerce infaz gerçekleştirdiği tahmin edilse de bu veri doğrulanmamaktadır.⁸⁰

Uluslararası Af Örgütü'nün 2022 yılında yayınladığı raporuna göre dünya çapında infaz edildiği bilinen kişi sayısı artış göstermiş-

⁷⁷ BBCNews Türkçe, İdam Cezası Kaç Ülkede Uygulanıyor, En Fazla Hangi Ülkelerde İnfaz Ediliyor? (2024), [https://www.bbc.com/turkce/articles/c035pl6g1yeo#:~:text=Uluslararası%20Af%20%C3%96rgütü%20BCt%C3%BC'ne%20g%C3%B6re%2011%20%C3%BClkede%20devamlı%20olarak%20idam,ancak%20bu%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%20kaynaklardan%20do%C4%9Frulanam%C4%B1yor.\(E.T. 10. 4. 2024\).](https://www.bbc.com/turkce/articles/c035pl6g1yeo#:~:text=Uluslararası%20Af%20%C3%96rgütü%20BCt%C3%BC'ne%20g%C3%B6re%2011%20%C3%BClkede%20devamlı%20olarak%20idam,ancak%20bu%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%20kaynaklardan%20do%C4%9Frulanam%C4%B1yor.(E.T. 10. 4. 2024).)

⁷⁸ Benzer şekilde kapalı bir kutu olan Kuzey Kore'de de ölüm cezasının düzenli olarak uygulandığı düşünülmekte ancak doğruluğu teyit edilememektedir.

⁷⁹ Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 6.

⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü, 2022 yılı raporunda Çin ile ilgili şu notu düşmektedir: "2009'da Uluslararası Af Örgütü, Çin'de ölüm cezasının kullanımına ilişkin tahmini sayıları yayımlamayı durdurdu. Bu karar, Çin yetkililerinin Uluslararası Af Örgütü'nün sayılarını yanlış şekilde sunmasıyla ilgili endişeler nedeniyle alındı. Uluslararası Af Örgütü, bilgiye erişimdeki kısıtlamalar nedeniyle Çin ile ilgili yayımlayabildiği sayıların gerçeğin çok altında olduğunu her zaman açıkça belirtti. Çin henüz ölüm cezasıyla ilgili herhangi bir sayı yayımlamadı. Ancak elde ki bilgiler, her yıl binlerce kişinin infaz edildiğini ve ölüme mahkûm edildiğini göstermektedir. Uluslararası Af Örgütü, Çin makamlarına Çin'de ölüm cezasının kullanımına ilişkin bilgi yayımlama çağrısını yineliyor." Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 6.

tir.⁸¹ Bunun yanında, yine aynı yıl birçok ülkede ölüm cezasından uzaklaşmak yönünde kararlı adımlar atıldığı da görülmektedir.⁸² Örneğin, aynı yıl Kazakistan, Sierra Leone, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Papua Yeni Gine tüm suçlar için ölüm cezasını kaldıran yasal değişiklikleri onaylamış, Ekvator Ginesi ve Zambiya ise adi suçlar için ölüm cezasını kaldırmıştır.⁸³ Tüm bu gelişmelere rağmen, 2022 yılında, Çin hariç, 883 infaz gerçekleştiği bilinmektedir.⁸⁴ Çin dışında ölüm cezasını en çok uygulayan ülkelerin başında ise İran, Mısır, Suudi Arabistan ve ABD gelmektedir.⁸⁵

Avrupa kıtası ise bugün neredeyse ölüm cezasından arındırılmış bir bölgedir. Hem Avrupa Birliği (AB) hem de Avrupa Konseyi uzun zamandır ölüm cezasına şiddetle karşı çıkmakta ve bu cezanın başta Avrupa ve tüm dünyada kaldırılması için mücadele etmektedir. Avrupa'da infaz gerçekleştirmeye devam eden tek ülke ise Belarus'tur.⁸⁶ Belarus, kasten öldürme ve terör suçundan hüküm giymiş kişilere bu cezayı vermektedir ve infazlar arkasından başına ateş edilerek gerçekleştirilmektedir. 2023 yılında geçirilen bir yasayla ise bu suçların yanı sıra, terör propagandası yapmak, silahlı kuvvetleri ve paramiliter birimleri itibarsızlaştırmak, devlet sırlarını koruma kurallarını ihlal etmek gibi son derece muğlak ifadelerle vatana ihanetten hü-

⁸¹ Ölüm cezasını infaz eden ülke sayısı 2021'de 18 iken, bu sayı 2022'de 20'ye çıkmıştır. Örneğin Afganistan 2018'den, Myanmar 1982'den, Kuveyt 2017'den, Singapur 2019'dan sonra ilk kez bu cezayı infaz etmiştir. 2021'de infaz gerçekleştiren Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Botswana gibi ülkeler ise 2022'de infaz gerçekleştirmemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 7.

⁸² Zambiya Devlet Başkanı Hakainde Hichilema 2022 yılındaki bir konuşmasında ölüm cezasına ilişkin şu açıklamayı yapmıştır: "Ölüm cezası mahkumlarından 30'unun cezasını müebbet hapse çevirdik. [Zambiya hükümeti] ülkemizdeki ölüm cezasını sona erdirmek için bir büyük bir karar aldı. Ölüm cezasından uzaklaşmaya ve herkes için adaleti sağlamaya devam edeceğiz. Yaşamın korunmasına [ve] rehabilitasyona odaklanacak ve bu süreci yürütmek için Parlamento ile birlikte çalışacağız." Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 7.

⁸³ Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 7.

⁸⁴ Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 9.

⁸⁵ BBC News Türkçe, İdam Cezası Kaç Ülkede Uygulanıyor.

⁸⁶ Belarus'un 2022'de bir kişiyi infaz ettiği, bir hükümlünün ise infazı beklediği bilinmektedir. Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 11.

küm giyen devlet yetkililerine de ölüm cezası verilebilmesinin önünü açmıştır.⁸⁷ Avrupa Birliği, 19 Ekim 2023'te Belarus'a dünya çapındaki eğilime uyması için moratoryum çağrısında bulunmuş, bunun cezanın tamamen kaldırılmasına yönelik ilk adım olabileceğini belirtmiştir.⁸⁸ Bu çağrı Minsk Bölgesel Mahkemesi'nin kasten öldürmeden hüküm giyen bir kişinin ölüm cezasına çarptırılmasının ardından yapılmıştır.

B. İnfaz Yöntemleri

Bugün ölüm cezasını uygulayan ülkelerde infaz yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmektedir. Örneğin, bazı ülkeler bu cezayı asarak öldürme şeklinde gerçekleştirmektedir.⁸⁹ ABD, Çin ve Vietnam gibi ülkeler öldürücü iğne yöntemi ile infazı gerçekleştirmekteyken, ateş ederek öldürme de bir diğer infaz yöntemidir.⁹⁰ Suudi Arabistan ise baş keserek infazı gerçekleştirmektedir.⁹¹

2021 ve 2022 yıllarında, kişinin, göğüs ya da boyun hizasına dek toprağa gömülmesi ve akabinde ölünceye kadar taşlanması anlamına gelen *recm* yoluyla infazın gerçekleştiğine dair bir veri ise kaydedilmemiştir.⁹² Korkunç ve insanlık dışı bir yöntem olan *recm* cezasının İran İslam Cumhuriyeti'nde hükmedildiği ancak hakimlerin zaman

⁸⁷ The Guardian, Russia Ally Belarus Brings in Death Penalty for High Treason, (2023), <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/09/russia-ally-belarus-brings-in-death-penalty-for-high-treason>, (E. T. 21.4.2024).

⁸⁸ EU Neighbourhood East, New Death Sentence in Belarus: EU Reaffirms Unequivocal Opposition to Death Penalty in All Cases, (2023), <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/new-death-sentence-in-belarus-eu-reaffirms-unequivocal-opposition-to-death-penalty-in-all-cases/> (E.T. 21.4.2024).

⁸⁹ Bu infaz biçimini uygulayan ülkelere Japonya, İran, Bangladeş, Mısır, Irak, Singapur, Güney Sudan, Suriye ve Myanmar örnek gösterilebilir. Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 11.

⁹⁰ Yemen, Filistin, Kuveyt, Afganistan, Rusya Federasyonu, Belarus, Çin ve Somali gibi ülkelerin ateş ederek öldürme yöntemiyle infazı gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 11.

⁹¹ Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022, s. 11.

⁹² Recm hakkında detaylı bilgi için bkz. Savrul Eslam Tahiri, "Afganistan Medreselerinde Okutulan Eserler Hakemliğinde Medyada Popüler Bir Tartışma Konusu Olarak Recm - Afganistan Örneği", *Universal Journal of Theology*, S. 2, C. 5, (2020), 358-386; Mustafa Göregen/Gönül Turan, "Yahudilikte Zina Suçunun Karşılığı Olan Recm'in İnsan Hayatı ve Ailenin Kutsallığı Bağlamında İncelenmesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, C. 5, (2018), 70-92.

zaman cezanın infazının asılarak öldürme şeklinde uygulanmasına karar verdiği bilinmektedir.⁹³ 2016 yılında İran'lı yazar ve insan hakları savunucusu Golrokh Ebrahimi, recm cezası ile ilgili kaleme aldığı bir hikayeden ötürü, “*islamın kutsal değerlerini aşağılamak ve sistem karşıtı propaganda yapmak*”tan suçlu bulunarak 6 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.⁹⁴ Recm cezası ile ilgili üzerinde durmak istediğimiz bir husus vardır. Çalışmanın izleyen bölümünde ele alınacak olan Roma dönemindeki infaz yöntemlerinin amaçlarından biri, ölüm cezasına çarptırılan kişilerin daha fazla acı çekmesini sağlamaktır. İşte recm de tam olarak böyle bir yöntemdir. Bir insanın ölmeden önceki son dakikalarında hem aşağılanmasını hem de müthiş acılar çekerek son nefesini vermesine neden olmaktadır. Sırf bu yönüyle bile son derece ilkel ve korkunçtur. Öyle ki, infaz esnasında kullanılacak taşların boyutlarına kadar yasal olarak düzenlenen bu infaz biçiminde çok küçük ya da kişinin hemen ölmesine neden olabilecek büyüklükte taş kullanılması gerektiği belirtilmektedir.⁹⁵

2022 yılında Sudan'da 20 yaşındaki Sudan'lı bir kadının Sudan Ceza Kanunu'nun 146. maddesi uyarınca zina suçundan mahkum edildiği ve recm cezasına çarptırılmıştır. Bu cezanın uygulanmaması için kadın örgütleri ülkede protestolar düzenlemiş, cezanın tamamen kaldırılması ve recm ile ölüm cezasına çarptırılan kadınların derhal serbest bırakılması için çağrıda bulunmuştur.⁹⁶ Sudan'da recm cezası-

⁹³ Euronews, İran'da Eşini Aldatan Koca ve Sevgilisine Zinadan Ölüm Cezası, (2021), [https://tr.euronews.com/2021/11/06/iran-da-esini-aldata-koca-ve-sevgilisine-zinadan-olum-cezas#:~:text=%C4%B0ran'da%20zina%20su%C3%A7lular%C4%B1%20recm,ki%C5%9Finin%20%C3%B6l%C3%BCm%20cezas%C4%B1%20infaz%20edildi.\(E.T.10.4.2024\).](https://tr.euronews.com/2021/11/06/iran-da-esini-aldata-koca-ve-sevgilisine-zinadan-olum-cezas#:~:text=%C4%B0ran'da%20zina%20su%C3%A7lular%C4%B1%20recm,ki%C5%9Finin%20%C3%B6l%C3%BCm%20cezas%C4%B1%20infaz%20edildi.(E.T.10.4.2024).)

⁹⁴ BBC News Türkçe, İran'da Recm Hakkında Yazan Yazara Hapis Cezası, (2016), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37581953> (E.T. 10. 4. 2024).

⁹⁵ BBC News Türkçe, İran'a 'Recmi Durdur' Çağrısı, (2008), [\(https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story2008/01/080115_stoneiran.shtml#:~:text=Uluslararası%C4%B1%20Af%20%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC%2C%20%C4%B0ran%20y%C3%B6netimine,%C3%B6ld%C3%BCrme%20cezas%C4%B1n%C4%B1%20kald%C4%B1rma%20%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1nda%20bulundu.&text=%C3%96rg%C3%BCt%C3%BCn%20son%20raporunda%20korkun%C3%A7%20bir,%C3%A7ekmesi%20i%C3%A7in%20tasarland%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20dile%20getirildi.\(E.T.10.4.2024\)](https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story2008/01/080115_stoneiran.shtml#:~:text=Uluslararası%C4%B1%20Af%20%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC%2C%20%C4%B0ran%20y%C3%B6netimine,%C3%B6ld%C3%BCrme%20cezas%C4%B1n%C4%B1%20kald%C4%B1rma%20%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1nda%20bulundu.&text=%C3%96rg%C3%BCt%C3%BCn%20son%20raporunda%20korkun%C3%A7%20bir,%C3%A7ekmesi%20i%C3%A7in%20tasarland%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20dile%20getirildi.(E.T.10.4.2024))

⁹⁶ Diken, Sudan'da Bir Kadına Recm Cezası, 2022, <https://www.diken.com.tr/sudanda-bir-kadina-recm-cezasi/> (E.T. 10.4.2024).

na son olarak 2013 yılında yine bir kadının çarptırıldığı ancak kararın Yüksek Mahkeme tarafından bozulduğu bilinmektedir. Brunei’de ise 2019 yılında eşcinsel ilişkilere recm cezasını getiren bir yasal düzenlemenin yürürlüğe girdiği bilinmektedir. Uluslararası Af Örgütü adına Küresel Meseleler Direktör Yardımcısı Stephen Cockburn endişesini şu şekilde dile getirmiştir: *“Bu menfur cezalandırmaların Brunei’de yassallaşmasından son derece kaygılıyız. Yeni ceza kanunu, uzuv kesmek ya da taşlayarak öldürmek gibi, telaffuz edilemeyecek ölçüde zalimane cezalandırmalara izin veriyor. Böyle cezalandırma yöntemlerinin dünyada yeri yoktur, olamaz”*.⁹⁷ Brunei’nin ölüm cezalarını mevzuatta tutmasına karşın, uygulamada başvurmadığı bilinmektedir.

B. Mevzuatında Ölüm Cezası Olan Ülkeler

1. Rusya Federasyonu

Rusya’nın Avrupa Konseyi’nden çekilmesinin ardından eski cumhurbaşkanı ve üst düzey güvenlik yetkilisi Dmitry Medvedev şöyle söylemiştir: *“Bu, aynı zamanda, ülkede özellikle ciddi suçların önlenmesi amacıyla, ölüm cezası gibi bir dizi önemli kurumun yeniden canlandırılması için de iyi bir fırsattır. Bu ceza ABD ve Çin’de en tehlikeli suçlular için hali hazırda aktif şekilde kullanılmaktadır”*.⁹⁸ Moskova yakınlarında bir konser salonunda 22 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen ve 139 kişinin öldüğü ve en az 182 kişinin yaralandığı terör saldırısının ardından ölüm cezası tartışmaları tekrar alevlenmiştir.⁹⁹ Medvedev Telegram’dan yaptığı bir duyuruda: *“Onları öldürmeli miyiz? Kesinlikle evet ve bunu yapacağız”* demiştir.¹⁰⁰ Medvedev, ölüm cezasına ilişkin moratoryu-

⁹⁷ Bianet, Af Örgütü’nden Brunei’deki Recm Yasasına Tepki, (2019), -nden-brunei-deki-recm-yasasına-tepki-207127 (E.T. 10.4.2024).

⁹⁸ The Moscow Times, Ex-President Medvedev Backs Death Penalty for Wartime Saboteurs, (2022), <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/03/ex-president-medvedev-backs-death-penalty-for-wartime-saboteurs-a79279>, (E.T. 21.4.2024).

⁹⁹ Esasen bu tartışmaların neredeyse hiç bitmediği ve toplumsal infial yaratan olayların ardından özellikle siyasetçiler tarafından dönem dönem yeniden gündeme getirildiği belirtilmelidir.

¹⁰⁰ The Moscow Times, Kill Them All; Ex-Russian President Medvedev Says of Concert Hall Gunmen, (2024), <https://www.themoscowtimes.com/2024/03/25/kill-them-all-ex-russian-president-medvedev-says-of-concert-hall-gunmen-a84612>, (E.T. 21.4.2024).

mun kaldırılması çağrısında bulunan ve sayıları giderek artan üst düzey yetkililer arasında yer almaktadır.¹⁰¹ Öte yandan, Putin'in de bu tartışmaların neresinde yer aldığına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Devlet başkanı, geçtiğimiz yıllarda defaten ölüm cezasına karşı olduğunu belirtmiştir.¹⁰² Kremlin sözcüsü Dimitri S. Peskov ise, konser salonu katliamı sonrası yaşanan tartışmalara ilişkin olarak “*şu anda bu tartışmaların içinde yer almıyoruz*” diyerek bir anlamda Kremlin'in güncel duruşunu ortaya koymuştur.¹⁰³ Rusya'da ölüm cezasına ilişkin tartışmalar sürerken hukuki durumu değerlendirmenin faydalı olacağını düşündüğümüzden çalışmanın bu bölümünde Rusya'da ölüm cezasına ilişkin mevcut hukuki durum ele alınacaktır.

Mevzuatlarında kasten öldürme, nitelikli kasten öldürme, birden fazla kişiyi öldürme gibi suçlar için ölüm cezası halen yürürlükte olmasına rağmen, son 10 yıl veya daha uzun süredir bu cezaya mahkum edilen kimsenin cezasının infaz edilmediği ve bu yönde yerleşik denilebilecek uygulamaya sahip olan ülkeler de vardır. Bu ülkelere Ceza-yir, Kenya, Laos, Liberya, Güney Kore, Tacikistan, Tunus, Mali gibi ülkeler gösterilebilir.¹⁰⁴ Rusya Federasyonu da bu ülkelerden biridir. Son infaz, 2 Ağustos 1996 tarihinde gerçekleştirilmiştir; bu da demek olu-

¹⁰¹ Bu grubun karşısında ise cezanın yeniden uygulamaya konmasının hata olduğunu düşünenler vardır. Örneğin, hükümet danışma grubu olan Sivil Oda'nın sekreteri Lidia Mikheeva'ya göre, “ölüm cezasının uygulamada da olsa kaldırılması Rusya tarihindeki en önemli başarılarından biridir. Vahşet ve barbarlık dönemine girmek istemiyorsak bu tartışmaları tekrar başlatıp başlatmak istemediğimizi durup düşünmeliyiz”. The New York Times, Russia Has No Formal Death Penalty. Some Watts to Change That., (2024), <https://www.nytimes.com/2024/03/27/world/europe/russia-death-penalty-moratorium.html> (E.T. 21.4.2024); 2022 yılında dönemin Anayasa Mahkemesi başkanı da “mevcut olağanüstü duruma rağmen genel olarak son yıllarda izlediğimiz insancillaştırma yolundan uzaklaşmanın büyük bir hata olacağını düşünmekteyim” Bkz. The New York Times, Russia Has No Formal Death Penalty. Some Wants to Change That.

¹⁰² Örneğin 2002'de “ben karar verdiğim sürece Rusya'da ölüm cezası olmayacak”, 2007'de “ölüm cezası anlamsız ve verimsizdir”, 2022'de ise “ölüm cezası hakkındaki fikrim değişmemiştir” sözleriyle konu hakkında fikrini ortaya koymuştur. Bkz. The New York Times, Russia Has No Formal Death Penalty. Some Watts to Change That.

¹⁰³ Reuters, Kremlin: We Are Not Joining Death Penalty Debate After Concert Hall Attack, (2024), <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-we-are-not-joining-death-penalty-debate-after-concert-hall->, (E.T. 21.4.2024).

¹⁰⁴ Uluslararası Af Örgütü, Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022, s. 41

yor ki Rusya’da neredeyse 30 yıldır ölüm cezası infaz edilmemiştir. Ne var ki, ölüm cezası sorunu kesin bir çözüme kavuşturulmuş değildir ve gerek Anayasa gerekse ceza kanununda varlığını korumaktadır.¹⁰⁵

1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası’na baktığımızda: “Herkes yaşam hakkına sahiptir. Ölüm cezası; bu ceza kaldırılincaya kadar sanığa, davasının jürinin katılımıyla gerçekleştirilen mahkemede görüşülmesi hakkının tanınması şartıyla, insan yaşamına yönelik en ağır suçlara göre, istisna ceza olarak federal yasa ile uygulanabilir”.¹⁰⁶ Bu düzenleme bir kişinin ölüm cezasına çarptırılabilmesinin aynı zamanda sınırlarını belirlemektedir. Her şeyden önce bu cezasının *istisnai* olduğu belirtilmekte, bu cezanın kaldırılincaya kadar uygulanabileceği belirtilerek geçiciliğine gönderme yapılmakta, yalnızca federal yasa ile uygulanabilir olduğu belirtilmekte ve yalnızca insan yaşamına yönelik en ağır suçları işleyen bir kişiye jürinin katılımıyla gerçekleşecek bir yargılama hakkının tanınması sonucu verilebileceği vurgulanmaktadır.¹⁰⁷ Ceza Yasası, 5 suç tipi için ölüm cezasına izin vermektedir. Bu suçlar, soykırım (m. 357), nitelikli kasten öldürme (m. 105/2), yargılama veya ön soruşturma faaliyeti yürüten adli personelin veya onların bir davanın herhangi bir aşamasıyla veya cezanın infazıyla ilgili görev yerine getiren yakınlarının yaşamına karşı yapılan saldırı (m. 295), kamu görevlisi veya kamuya mal olmuş kişilerin yaşamına karşı onların görevini yapmasını engellemek amacıyla yapılan saldırı (m. 277) ve kolluk görevlilerinin yaşamına karşı yapılan saldırı (m. 317) fiilleridir.¹⁰⁸ Yasa’ya göre,

¹⁰⁵ Sovyetler Birliği dönemi ölüm cezasını sıklıkla uygulayan bir ülkeydi ve Birlik dağıldıktan sonra kurulan Rusya Federasyonu bu cezayı gerek anayasa gerekse kanunlarda tutmaya devam etti. Konu hakkında tarihi bilgi için bkz. Ger Van den Berg, “The Soviet Union and the Death Penalty”, *Soviet Studies*, S. 35, C. 2, (1983), 154-174.

¹⁰⁶ Alexey Lyubimov, “On the Death Penalty in Russia”, *Criminal Law Review*, S. 52, (2014), 65-70, s. 66; Zeynep Özkan, “Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi’nin Rolü”, *Uluslararası Afro Avrasya Araştırmaları Dergisi*, S. 7, C. 4, (2019), 123-143, s. 124.

¹⁰⁷ Olga Semukhina/John Galliher, “Death Penalty Politics and Symbolic Law in Russia”, *International Journal of Law, Crime and Justice*, S. 37, C. 4, (2009), 131-154, s. 135; Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi’nin Rolü, s. 127.

¹⁰⁸ Lyubimov, On the Death Penalty in Russia, s. 65; Semukhina, Galliher, Death Penalty Politics and Symbolic Law in Russia, s. 136; Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi’nin Rolü, s. 129; Hüseyinoğlu, Rusya Federasyonu, s. 435-435.

kadınlara, suçu işlediği tarihte 18 yaşını doldurmamış olanlara ve 65 yaşını tamamlamış erkekler ölüm cezasına çarptırılmaz.¹⁰⁹ İnfaz Kanunu, ölümlerin halka kapalı şekilde ateş edilerek gerçekleştirileceğini belirtmektedir.

1996 yılına gelindiğinde Avrupa Konseyi'ne katılım sürecinde olmanın etkisiyle, o dönemki devlet başkanı Boris Yeltsin ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin moratoryumu resmi olmayan şekilde ilan etmiş ve 3 yıl içinde de tamamen ortadan kaldırmayı taahhüt etmiştir.¹¹⁰ 1999 yılında Rusya Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın ölüm cezası kararı verilebilmesi için jürili duruşma gerektirmesi ve jürili muhakemenin Rusya Federasyonu'nun tamamında yapılamaması nedeniyle ölüm cezası vermenin imkansızlığını kabul eden bir karar yayınlamıştır.¹¹¹ 2009 yılına gelindiğinde Mahkeme, Avrupa Konseyi kurallarına uygun olarak moratoryumun yürürlükte kalacağına yönelik bir başka karar vermiştir.¹¹² Bunun temel nedenlerinden bir diğerinin

¹⁰⁹ Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi'nin Rolü, s. 127; Hüseyinoğlu, Rusya Federasyonu, s. 439.

¹¹⁰ Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi'nin Rolü, s. 127.

¹¹¹ "... Anayasa'nın Geçici Hükümlere ilişkin Bölümü'nün 6. maddesine göre, ilgili davalarda jüri katılımıyla gerçekleştirilecek bir yargılama usulüne ilişkin federal yasa yapılıncaya kadar eski yargılama usulü geçerlidir. Anayasa'nın bu hükmü ve 20/2. maddesi hükmü birlikte ele alındığında, geçiş aşamasının tamamlanmasına ilişkin Anayasa'da kesin bir süre öngörülmediği, yasa koyucunun mevcut yasal düzenlemelerde değişiklik yapmak zorunda olduğu açıktır. Bununla birlikte Yüksek Sovyet kararı, yasa koyucunun, Anayasa'nın 20/2. maddesi ve Geçici Hükümlere ilişkin Bölümü'nün 6. maddesindeki gerekler doğrultusunda ölüm cezasını gerektiren suçları işleyenlerin yargılamalarında jürinin katılımının gerçekleştirilmesini tüm Rusya genelinde öngören federal bir yasa yapmasına engel değildir. Rusya Federasyonu'nun 1993 Anayasası'nın kabulü ile birlikte yasa koyucu, Anayasa'nın 20/2. maddesi ve Geçici Hükümlere ilişkin Bölümü'nün 6. maddesindeki gerekler doğrultusunda, özellikle federal yasalarda ölüm cezasını gerektirdiği düzenlenen yaşama karşı ağır suçlar işleyen kişilerin cezai sorumlulukları bakımından yasal olanaklarında ortaya çıkan geçici süreli eşitsizlikleri gidermeye elverişli uygun usûli mekanizmaları sağlamak zorundadır. Çünkü bu gereklilik doğrudan doğruya Anayasa'nın 20. maddesinden kaynaklanmaktadır." Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi'nin 1999/3-P sayılı, 2 Şubat 1999 tarihli kararı, s. 4-5. Bkz. Lyubimov, On the Death Penalty in Russia, s. 67; Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi'nin Rolü, s. 131; Hüseyinoğlu, Rusya Federasyonu, s. 439.

¹¹² Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi'nin 1344-O-P sayılı 19 Kasım 2009 tarihli kararı, s. 9. Buna karşılık Mahkeme AİHS'e Ek 6 No'lu Protokol'ün bu kararda

de, 10 yılı aşkın bir süredir kullanılmayan ölüm cezasının geri getirilmeyeceğine yönelik toplumda oluşan beklenti olduğu söylenebilir.

Rusya’da bugün bir kez daha test edilen ölüm cezasının geri dönüp dönmeyeceğine ilişkin bir kesinlik yoktur. Bu aşamada sorulması gereken sorular şunlardır: İnfazların yeniden başlayabilmesi mümkün müdür? Bunun gerçekleşmesinin istenmesi halinde ne gereklidir. Birkaç hafta önce Duma sözcüsü Vyacheslav Volodin Rusya’nın Avrupa Konseyi’nden çekilmiş olmasına dayanarak Anayasa Mahkemesi’nin moratoryumu kaldırmasının önünde bir engel olmadığını belirtmiştir.¹¹³ Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi’nin ölüm cezasının uygulanmazlığına ilişkin kararı halen yürürlükte olsa da modern Rus tarihinde, Anayasa Mahkemesi’nin siyasi çıkarları yasal gerekliliklerden üstün tutmaya hazır olduğunu gösteren pek çok kararı olmuştur. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi’nin savaş, olağanüstü koşullar veya toplumun çıkarlarını gerekçe göstererek tutumunu değiştirmesi kimseyi şaşırtmayacaktır. Avrupa Konseyi’nden çekilen Rusya’da, Çeçenistan’ın da 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren jürili yargılamanın başlamasıyla birlikte mevzuat bakımından da bir engel kalmadığı söylenebilirse de vahşiliğin sadece vahşiliği doğurduğu inancından hareketle Rusya’da bunun gerçekten gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğini zaman gösterecektir.

2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD ölüm cezasını uygulamaya devam eden ülkelerdendir. Bugün, ABD’de 11’i tüm suçlar için olmak üzere toplam 23 eyalette

etkisi olduğunu kabul ederken tek etken olmadığını da belirtmekten geri durmamıştır. Mahkeme’ye göre: “... 6 No’lu Protokol bugüne kadar onay aşamasının tamamlanmamış olması nedeniyle iç hukukta ölüm cezasının doğrudan kaldırılmasını sağlayacak normatif hukuki düzenleme olarak kabul edilemez” derken aynı zamanda “Protokolün usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesinin sağlanmamış olması, yaşam hakkının hukuki düzenlemesinin temel unsuru olarak tanınmasına engel değildir” diyerek bu kararı verirken Protokol’den destek aldığını da belirtmiştir. Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi’nin 1344-O-P sayılı 19 Kasım 2009 tarihli kararı, s. 12-16. Bkz. Özkan, Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi’nin Rolü, s. 134; Lyubimov, On the Death Penalty in Russia, s. 68.

¹¹³ The New York Times, Russia Has No Formal Death Penalty. Some Watts to Change That.

ölüm cezası kaldırılmıştır.¹¹⁴ Ölüm cezasını mevzuatında muhafaza eden 27 eyaletten 14'ünde ise en az son 10 yıldır infaz gerçekleştirilmemektedir.¹¹⁵ Ne var ki, Trump yönetimi döneminde, Temmuz 2020 ile Ocak 2021 arasında 13 hükümlünün infazı gerçekleştirilerek infazlara yeniden başlanmıştır. 2022 yılında ise 6 eyalet infaz gerçekleştirdi.¹¹⁶ Bu infazların tümü öldürücü iğne ile gerçekleştirilmiştir. Güney Karolina'da kurşuna dizme yoluyla gerçekleştirilmesi beklenen infaz ise Güney Karolina Yüksek Mahkemesi tarafından durdurulmuştur.¹¹⁷ Güney Karolina, Oklahoma, Utah ve Mississippi ile birlikte idam mangası yönteminin kullanılmasının yasal olduğu 4 eyaletten biridir. Söz konusu olaydaki hükümlü 2001 yılından beridir infaz edilmeyi beklemektedir. Aşağıda ele alacağımız ölüm koridorundaki travmatik bekleyiş burada da söz konusudur. Yasa'ya uygun olarak infazından 14 gün önce hükümlüye, hangi infaz yöntemini seçeceği sorulmuş ve iki seçenek sunulmuştur. Bunlar elektrikli sandalye ve idam mangasıdır.¹¹⁸ Güney Karolina eyaletinde öldürücü dozda iğne ile öldürmek için gerekli ilaçlar bulunmadığı için hükümlünün bu şekilde infaz edilmesinin mümkün olmadığı ilgili makamlar tarafından bildirilmiştir. Söz konusu olaydaki hükümlü hala beklemektedir.

2022 yılında infaz tehdidiyle karşılaşan kişilere ilişkin bazı vakalarda adil yargılama sorunları, ırk ayrımcılığı ve önyargı, psiko-sosyal ve zihinsel engelli kişilere yönelik korumalarında ihlali de dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku standartları uyarınca ölüm cezasının kullanımı hakkında belirlenen kısıtlamaların ihlal edildiği bilinmektedir.¹¹⁹ Örneğin, Ekim 2022'de Benjamin Cole isimli paranoid

¹¹⁴ Uluslararası Af Örgütü, Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022, s. 19.

¹¹⁵ Uluslararası Af Örgütü, Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022, s. 19.

¹¹⁶ Uluslararası Af Örgütü'nün raporuna göre, Alabama'da 2, Arizona'da 3, Oklahoma ve Teksas'da 5'er, Mississippi'de 1 ve Missouri'de 2 kişi olmak üzere toplam 18 kişi infaz edildi. 2021 yılı sonunda ölüm cezasına mahkûm edildiği bilinen ise 2276 kişi vardır.

¹¹⁷ CNN US, South Carolina's Highest Court Stays Firing Squad Execution Set for Next Week, (2022), <https://edition.cnn.com/2022/04/20/us/south-carolina-execution-firing-squad-stay/index.html> (E.T. 9. 4. 2024).

¹¹⁸ Hükümlünün infazının bu yolla gerçekleştirilmesi halinde eyalette bu yöntemle infaz edilen ilk kişi olacaktır. CNN US, South Carolina Death Row Inmate Chooses to be Executed by Firing Squad over the Electric Chair, (2022), <https://edition.cnn.com/2022/04/15/us/richard-moore-death-row-firing-squad/index.html> (E.T. 9.4.2024)

¹¹⁹ Uluslararası Af Örgütü, Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022, s. 20.

şizofreni tanısı konmuş hükümlü, 2004 yılından beri süren bekleyişin ardından zehirli iğneyle infazı gerçekleşmiştir.¹²⁰

ABD'nin Alabama eyaletinde, 25 Ocak 2024 tarihinde ilk kez bir kişinin nitrojen gazıyla öldürülmesi ise pek çok tartışmayı yeniden alevlendirmiştir. Hükümlü, Eugene Smith, 1989 yılında bir vaizin eşini öldürmekten suçlu bulunarak ölüm cezasına çarptırılmıştı. İlk olarak Kasım 2022'de infaz gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamış, ikinci denemede Smith'e, hava sızdırmaz bir maske takılarak saf nitrojeni içine çekmeye zorlanmış ve bu inaktif gazın vücudundaki oksijeni tüketmesi sonucu hayatını kaybetmiştir. Hüküm tarihinden ilk infaz denemesine kadar 33 yıl boyunca cezaevinde infaz edilmeyi beklemesini bir an için bir kenara bırakacak olsak bile 2022'deki başarısız denemenin ardından tam tamına 2 yıl daha ölümü beklemesi çok ağır ve insanlık dışı bir muameledir. Tüm bu sürecin yanında infaz metodu da son derece tartışmalıdır. Tıbbi uzmanlar ve bu yönteme karşı olanlar, *“sinir sistemini etkileyecek şiddetli kasılmadan, bitkisel hayatta kalacak şekilde sağ kalmasına, hatta maskede sızıntı olup odadaki diğer kişileri de öldürme olasılığına kadar karşılaşılabilecek felaketlere”* karşı uyarıda bulunmuşlardır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ise, daha önce kullanılmamış bu infaz yönteminin işkence ya da diğer acımasız, in-

¹²⁰ İnfazının ardından avukatlarından biri şöyle söylemiştir: “Benjamin Cole, ciddi zihinsel sorunları olan bir insandı. Benjamin'de teşhis edilmesi zor olan paranoid şizofreni ve beyin hasarı vardı ve teşhis ve tedavi edilemeyen bu hastalık, onun yıllar sonra idam edileceği suçu işlemesine neden oldu. Ölümünü beklerken Benjamin, bir yanılsama ve karanlık dünyanın içine girdi. Her ne kadar onu temsil etsem de yıllar boyunca ne benimle ne de meslektaşarımla anlamlı bir etkileşime giremedi. Zihinsel sağlığı gibi Ben'in fiziksel sağlığı da bu süreçte kötüleşti ve giderek daha kopuk hale geldi. Bunlar onu, gerçeklikten daha da uzaklaştırdı, hücrelerinden çıkmayı reddetmesi, çok az ve zorlukla hareket etmesi ve nadiren konuşur hale gelmesi kaçınılmaz oldu. Ben, neden infaz edildiğini anlayabilecek kapasiteden dahi yoksun bir insandı.” Uluslararası Af Örgütü, A Man with Mental Disability Executed: Benjamin Cole, (2022), <https://www.amnesty.org/en/documents/amr51/6140/2022/en/> (E. T. 12. 4. 2024). Missouri eyaletinde 2021 yılında benzer bir şekilde zihinsel engelli bir hükümlünün cezası infaz edilmiştir. İnfazın durdurulması için Papa Francis ve iki Kongre üyesi devreye girmiş, daha önemlisi zihinsel engellilerin ölüm cezasına çarptırılmasının anayasaya aykırı olduğuna işaret eden mahkeme kararı gerekçe gösterilerek itiraz edilmesine rağmen itiraz gerçekleşmiştir. New York Times, Missouri Executes Death Row Prisoner Despite Pleas From Pope and Others, (2021), <https://www.nytimes.com/2021/10/04/us/pope-francis-ernest-lee-johnson-execution.html>, (E. T. 12. 4. 2024).

sanlık dışı, aşağılayıcı uygulama anlamına gelebileceğine dair uyarıda bulunarak infazın durdurulması için çağrıda bulunmuştur.¹²¹ İnfazın gerçekleştiğinin kamuoyuna duyurulmasının ardından ise bir kınama metni yayınlanmış ve bu yöntemi: *“İnsanlarda ilk kez ve deneysel olarak, hayvanlara acı çektiirdiği kanıtlanmış bu infaz yönteminin kullanılması en basit ifadeyle zalimane dir”* şeklinde ifade etmiştir.¹²² Bilimsel kanıt olmasına rağmen bu infaz yönteminin kullanılmasını savunan yetkililerin öngördüğü *“hızlı, acısız ve insani ölüm”* yerine, Smith’in ölümünün 20 dakikadan fazla sürdüğü bildirilmiştir. İnfaza tanık olanların, Smith’in sedyede kıvrılırken bilincinin birkaç dakika boyunca açık kaldığını, nefes nefese olduğunu ve kendisini tutan bağları çekerken uzun süre acı içinde şiddetle titrediğini bildirmiştir.¹²³ Avrupa Birliği de infazın ardından yaptığı yazılı açıklamada ölüm cezasına her zaman ve koşulda karşı olduğunu, bu cezanın yaşam hakkının ihlali ve insan onurunun tamamen inkarı olduğunu, cezanın suça karşı caydırıcı olmadığını ve adalettteki hataları geri döndürülemez hale getiren nihai nihai bir cezayı temsil ettiğini belirtmiş, ABD’de cezasının infazını bekleyen 196 kişinin bu süreçte aklandığını vurgulamıştır.¹²⁴

ABD’de, en güncel infaz 10 Nisan 2024’te Missouri’de gerçekleşmiştir. 2006 yılında iki kişiyi öldüren Brian Dorsey olayın üstünden neredeyse 20 yıl geçtikten sonra, Yüksek Mahkeme’nin davaya bakmama kararını açıklamasının ardından saatler sonra, öldürücü iğne ile infaz edilmiştir.¹²⁵ 17 yıl boyunca ölüm koridorunda beklemiş ve

¹²¹ United Nations, United States: UN Experts Horrified by Kenneth Smith’s Execution by Nitrogen in Alabama, (2024), <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/01/united-states-un-experts-horrified-kenneth-smiths-execution-nitrogen-alabama> (E.T. 12. 4. 2024).

¹²² UN Experts Horrified by Kenneth Smith’s Execution by Nitrogen in Alabama.

¹²³ UN Experts Horrified by Kenneth Smith’s Execution by Nitrogen in Alabama.

¹²⁴ European Union External Action, US: Statement by the Spokesperson on the Recent Execution, 2024, https://www.eeas.europa.eu/eeas/us-statement-spokesperson-recent-execution_en (E.T. 12. 4. 2024).

¹²⁵ Hükümlünün avukatlarından Kirk Henderson “Merhameti hakeden biri varsa, o, kesinlikle ve tamamen rehabilite olmuş olan Brian’dır. Cezasının infaz edilmesi o denli kusurludur ki jüri üyelerinden beşi onun öldürülmemesi gerektiğini düşünmektedir. Brian’i infaz etmek, hiçbir meşru cezai amaca hizmet etmeyen, anlamsız bir zulümdür” Bkz. CBS NEWS, Missouri Death Row Inmate Brian Dorsey Executed Arter Supreme Court Rejects Bide to Interneve, 2024, <https://www.cbsnews.com/news/brian-dorsey-execution-supreme-court/> (E.T. 12.4.2024).

kayda değer bir rehabilitasyon elde etmiş birinin ölüm cezasının infaz edilmesinde cezalandırmanın maksadı yönünden ne elde edildiği son derece tartışmalıdır.

III. ÖLÜM KORİDORU VE ÖLÜM KORİDORU TRAVMASI OLGULARI

Çalışmanın bu bölümünde ölüm koridoru olgusu ve travması kavramları örneklerle açıklanacak, akabinde ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu husus hakkındaki düzenleme ve kararlarına yer verilecektir. Ölüm koridoru olgusu, ölüm cezasına ilişkin en çok tartışılan hususlardan biridir. Esasen bu kavramları tanımlamak kolay değildir. Bunun nedeni; atıfta bulunan bu koşulların gerçekten var olup olmadığı konusunda tartışmaların sürmesidir.¹²⁶ *Ölüm koridoru travması*, ölüm cezasına çarptırılan bir kişinin bu cezanın infaz edilmesini uzun süreler beklemesinden dolayı yaşadıkları zihinsel kaygı da dahil olmak üzere bu bekleyiş sırasında yaşanan koşulların zararlı etkileri anlamına gelen bir kavramdır.¹²⁷ Bu iki kavram zaman zaman birbiri yerine kullanılmakta olup, ölüm koridoru, özellikle ölümlü beklerken hücre hapsi gibi koşullara atıfta bulunur. Ölüm koridoru travması şu şekilde tanımlanmaktadır: *"bu deneyimden kaynaklanan psikolojik zararlar, veya ölüm cezasının infaz edilmesini beklerken yaşamamanın benzersiz stresiyle, infaza kadar geçirilen zorlu koşullarda ve uzun sürelerden kaynaklanabilecek bir dizi psikolojik etki"*.¹²⁸

En yalın ifadeyle ölüm koridoru, bir hükümlünün infaza kadar geçen sürede hücre hapsinde tutulması durumunda maruz kalacağı ağır ve travmatik koşulların birleşimidir. Amerikan öğretisinde bu koşullar üç kategoriye ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan ilki, başlı başına

¹²⁶ Çalışmanın izleyen bölümünde yer will be given olan Soering/Birleşik Krallık bu konu hakkında genel bir tanım oluşturmaya çalışarak yardımcı olmaktadır.

¹²⁷ Bu konuda çalışmalar yapan bazı sosyolog ve psikologlar tarafından ölüm koridoru olgusuna bağlı travmanın varlığını kanıtlar nitelikte çalışmalar ortaya koysa da Amerikan Psikiyatri Derneği (American Psychiatric Association) kabul edilmiş mental bir hastalık değildir.

¹²⁸ Amy Smith, "Not Waiwing But Drowning: The Anatomy of Death Row Syndrome and Volunteering For Execution", *The Boston University Public Interest Law Journal*, S. 17, (2008), 237-254, s. 242; Karen Harrison/ Anouska Tamony, "Death Row Phenomenon and Death Row Syndrome and Their Effect on Capital Cases in the USA", *Internet Journal of Criminology*, (2010), s. 2.

hapis cezasının sert ve insanlık dışı koşullarıdır. İkincisi, bu koşullar altında geçen sürenin uzunluğu ve üçüncüsü ise, ölüm cezasıyla ilişkili psikolojik yansımalarıdır.¹²⁹ Hapis cezasının sert ve insanlık dışı koşullarında karşımıza çıkan en önemli husus, hücre hapsi yani tecrittir. (*solitary confinement*). Hücre Hapsinin Kullanımı ve Etkilerine İlişkin İstanbul Bildirisi (*The İstanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement*) tecriti: “bireyin günün 22 ile 24 saati boyunca hücresinde fiziksel olarak tecrit edilmesi” şeklinde tanımlamaktadır.¹³⁰ Tecrit uygulaması, sadece Amerika’da ve ölüm cezası mahkumlarına uygulanan bir şey değildir ve hükümlü üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde pek çok çalışma vardır. Yapılan pek çok çalışma, hücre hapsi dışı koşullardaki hapis cezasıyla karşılaştırıldığında hücre hapsinin, psikotik olmayan psikiyatrik hastalıkların gelişimi açısından önemli bir risk faktörü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu uygulamanın olumsuz etkileri bu çalışmanın kapsamını aşar nitelikte olduğundan konu üzerinde daha fazla açıklama yapılmayacak ve ölüm koridoru travmasına neden olabilecek diğer etkenler hakkında açıklamalarla devam edilecektir.

Ölüm koridoru ve bunun sonucunda ortaya çıkan travma, tek başına hücre koşullarından kaynaklanmaz; diğer pek çok etkenin de bir araya gelmesiyle oluşur. Ölüm cezası mahkumlarını diğer ömür boyu hapis ve şartlı tahliyesiz ömür boyu hapis cezası alanlardan ayıran belki de en önemli husus; ölüm cezası altında ve bu sürenin infazın ne zaman gerçekleşeceğini bilmeden yaşamaktır.¹³¹ Örneğin, ABD’deki ölüm cezası hükümlülerinin cezanın infaz edilmesini en az 10 yıl, bazıların ise 20 yıldan fazla beklemeleri gerekmektedir.¹³² Kaliforniya Yüksek Mahkemesi 1971 tarihli *People v. Anderson* kararında bu husu-

¹²⁹ Harrison/Tamony, *Death Row Phenomenon*, s. 2. Smith ise bu bileşenleri, zamsal bileşen, fiziksel bileşen ve deneyimsel bileşen olarak tanımlar. Bkz. Smith, *The Anatomy of Death Row Syndrome and Volunteering For Execution*, s. 240.

¹³⁰ Bkz. <http://solitaryconfinement.org/istanbul> (E.T. 15.4. 2024).

¹³¹ Harrison/Tamony, *Death Row Phenomenon*, s. 5

¹³² Bu sürenin bundan yüz yıl önce ortalama birkaç hafta olduğu bilinmektedir. Bkz. Smith, *The Anatomy of Death Row Syndrome and Volunteering For Execution*, s. 248; Patricj Hudson, “Does the Death Row Phenomenon Violate a Prisoner’s Human Rights under International Law?”, *EJIL*, S. 11, (2000), 833-856, s. 834. Ayrıca sürenin artışının grafik üstünde görülebilmesi için bkz. Death Penalty Information Center, *Time on Death Row*, (2022), <https://deathpenaltyinfo.org/death-row/death-row-time-on-death-row>, (E.T. 16.4.2024).

sun ağırlığı hakkında şöyle demiştir: “Ölüm cezasının ağırlığı, yalnızca infazın kendisinde ve infazın yarattığı acı olayda değil, infaz öncesinde hukuka uygun süreç için gerekli olan adli ve idari prosedürlerin yürütüldüğü uzun süreli hapis cezasının insanlıktan çıkarıcı etkilerinde de yatmaktadır. Penologlar ve tıp uzmanları, infazı yerine getirilmesine kadarki sürecin çoğunlukla psikolojik işkence teşkil edecek kadar aşağılayıcı ve insan ruhu açısından gaddarca olduğu hususunda hemfikirdir”.¹³³ Bu belirsiziliğin bir sonucu olarak hükümlülerin maruz kaldığı ağır stresi tanımlayan sosyo-psikolojik pek çok çalışma, bu sürecin yoğun zihinsel acıya neden olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁴ Ölüm koridoru olgusunu 3 etmenin bir araya gelmesi olarak tanımlayan Smith, hükmün verilmesi ve infaz arasında geçen süreyi, zamansal bileşen; hükümlünün tutulduğu koşulları ise, fiziksel bileşen olarak tanımlarken, deneyimsel bileşen olarak tanımladığı ve bu olgu için olmazsa olmaz olduğunu belirttiği son bileşen ise ölüm cezası altında yaşamamanın ağırlığı olan deneyimsel bileşen olduğunu belirtmektedir.¹³⁵

Kavramsal sınırlara rağmen ölüm koridoru olgusunun hükümlüler üzerindeki olumsuz etkileri ortadadır. 2005 yılının şubat ayında Connecticut eyaletinde infazını bekleyen Michael Ross, belirlenen infaz tarihinin ertelenmesi üzerine tüm temyiz başvurularından feragat

¹³³ People v Anderson 493 P 2d (Kaliforniya 1972), prg. 894-895.

¹³⁴ Konu hakkındaki saha çalışmaları, hücre hapsinin fiziksel zorluklarına ek olarak ziyaretleri kısıtlanmış, eğitim hakları ellerinden alınmış, dini ibadet ve dinlenme tesislerine erişimi olmayan bu kişilerin “adeta öldürülecek canlı bedenler gibi muamele gördüğü”nü ortaya koymaktadır. Bu cezaya mahkûm olan kişilerin içinde bulunduğu durumun, ölümcül hastalığı olan kişilere benzediği söylenebilirse de tüm bu etkenlerle birleşince durumlarının içinde tutuldukları koşullar nedeniyle daha da kötüleştiğini söylemek mümkündür. 1990 yılında 1984 yılından beridir infazını bekleyen bir hükümlüyle yapılan birebir görüşmede hükümlü, o güne kadar kendisi için planlanan 7 infaz günü olduğunu, bunların her birinde hayatının son günü olacağını düşündüğü ancak gerçekleşmediği için daha da acı çektiğini, bulunduğu cezaevinde kendisi gibi infazı bekleyen biri daha olup olmadığını bilmediğini, bu durumda olan bir arkadaşının olmasını da aslında istemediğini çünkü onun da her an öldürülebileceğini bildiği için bunun onu daha da strese sokacağını, haftanın üç günü sadece birer saat avlu iznine çıktığını ve bu süreçte bile avluda elleri kelepçeli ve izole şekilde olduğunu söylemiştir. Bkz. Richard Hood, The Death Penalty. A Worldwide Perspective, Clarendon, Oxford 1996. Konu hakkında benzer diğer pek çok örnek için bkz. Harrison/Tamony, Death Row Phenomenon, s. 5-9

¹³⁵ Smith, The Anatomy of Death Row Syndrome and Volunteering For Execution, s. 240.

ederek infazın bir an önce gerçekleştirilmesi için gönüllü olduğunu defalarca açıklamıştır.¹³⁶ Bu koşullar altında feragatnamenin meşru olmayabileceğini öne süren dava hakimi, avukatları Ross'un ehliyetsiz olduğu ihtimalini araştırmaya çağırması, avukatlar ise medyaya yaptıkları açıklamada Ross'un ölüm koridoru sendromundan muzdarip olduğunu ve hapis cezasının zor koşullarının yanında ölüm cezasıyla yaşamının psikolojik belirsizliğiyle psikolojisinin beklendiği şekilde olumsuz tepki verdiğini söylemişlerdir.¹³⁷ Ross'un yasal haklarından feragat etmeye yetkin olduğunun tespit edilmesinin ardından, 18 yıl boyunca beklediği infazı 13 Mayıs 2005'te gerçekleştirilmiştir. Ross davası, ABD'de temyizden feragat etme yetkisinin belirlenmesi ve infaz için gönüllü olma isteğiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı hale gelmiştir. Araştırmalarımızı yaparken karşılaştığımız oldukça güncel bir örnek de, Alabama eyaletinde 6 yıl önce ölüm cezasına çarptırılmış bir hükümlü olan Derrick Dermanın infazın bir an önce gerçekleşmesi için gönüllü olarak yasal haklarından feragat ettiği haberidir.¹³⁸ ABD'de infaz için gönüllü olarak yasal haklarından feragat edenlerin sayısı oldukça fazladır.¹³⁹ Geniş ölçüde kabul gören bu gönüllülük uygulaması, hükümlülerin infaz için yıllarca bekleyerek acı çekmek yerine, yasal süreçte bir miktar kontrol sahibi olmalarına izin vermekte ve bu uygulamanın giderek daha yaygın hale geldiği görülmektedir. Elbetteki infaz için gönüllü olmanın altında yatan pek çok muhtemel sonuç vardır; ancak bu kişilerin pek çoğunun hali hazırda uzun süredir infazın gerçekleştirilmesini bekleyen kişiler olması da ölüm koridoru sendromunun bu karardaki en büyük etkenlerden biri olduğunu söyleyebilmeye olanak tanımaktadır.

¹³⁶ Andrew Cohen, When a Killer Wants to Die: Why? (2005), <https://www.cbsnews.com/news/killer-wants-to-die-why/>, (E. T. 16.4.2024).

¹³⁷ Cohen, When a Killer Wants to Die.

¹³⁸ Emma Tucker/Isabel Rosales/Rebekah Riess, Alabama Man Convicted of Killing 5 People Asos to be Executed: It's the Right Thing to Do, (2024), <https://edition.cnn.com/2024/04/11/us/alabama-death-row-inmate-execution-appeals/index.html>, (E.T. 16.4.2024). Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bkz. Tampa, Steven Lorenzo Sentenced to Death for 2 Tampa Murders, (2023), <https://www.tampabay.com/news/tampa/2023/02/24/steven-lorenzo-death-sentence-tampa-murders-seminole-heights/>, (E.T. 16.4.2024);

¹³⁹ 2023 yılında yapılan bir liste için bkz. Death Penalty Information Center, Execution Volunteers, (2023), <https://deathpenaltyinfo.org/executions/executions-over-view/execution-volunteers>, (E.T. 16.4.2024).

Doktrinde sıklıkla tartışılrsa da bugüne kadar hiçbir Amerikan mahkemesi ölüm koridoru olgusunu tartışmamış ancak yukarıda değindiğimiz 1972 tarihli Kaliforniya Yüksek Mahkemesi kararı infazın ertlenmesine ilişkin verdiği kararında benzer bir kavram olan *infaza kadar olan sürede oluşan gecikme sancısına* (*the pain on delay of death row*) yer vermiştir. Bu konunun uluslararası düzeyde tartışıldığı ilk karar ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Soering/Birleşik Krallık* kararıdır ve dönüm noktası niteliğindeki bu karar tartışılmadan bu konu hakkında yapılan bir tartışma tamamlanmış sayılamaz. O nedenle, çalışmanın bu kısmında bu karar ele alınacaktır.

Soering kararıyla ilgili açıklamalarımıza geçmeden önce kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokol metinlerinde ölüm cezasına ilişkin ne tür düzenlemeler olduğuna bakmakta fayda vardır. AİHS'in *yaşam hakkı* başlıklı 2. maddesinde "*Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına son verilmez*" şeklindeki düzenlemeyle Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği 3 Eylül 1953 tarihinde ölüm cezasına ilişkin bir yasak getirmediği görülmektedir. 1983 yılında yürürlüğe giren 6 No'lu Ek Protokol savaş zamanı dışında ölüm cezasını¹⁴⁰, 2002 yılında yürürlüğe giren 13 No'lu Ek Protokol ise ölüm cezasını her tür durumda kaldırmak yolunda son bir adım atarak, savaş dönemi dahil olmak üzere bu cezayı yasaklamaktadır.¹⁴¹ Bu Protokollere çekince koymak mümkün değildir.

AİHS'in yürürlüğe girdiği dönemde ölüm cezasının uygulanması yasaklanmamış olduğu halde, şu an varılan noktada ölüm cezasının infazını kademeli olarak kaldıran Ek Protokolleri usulüne uygun olarak onaylayan Devletler açısından, ölüm cezasının uygulanması artık mümkün değildir. Sözleşme'ye ek 13 No'lu Ek Protokol hiçbir şart al-

¹⁴⁰ 1983 yılında yürürlüğe giren 6 No'lu Ek Protokolün 1. maddesi, "Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez" şeklindeyken, 2. maddesi ise "Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir. İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir" şeklindeki düzenlemeyle savaş zamanında ölüm cezasını düzenlemektedir.

¹⁴¹ Durmuş Tezcan/Mustafa Ruhan Erdem/Oğuz Sancakdar/Rifat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin, Ankara 2024, s. 109 vd.

tında ölüm cezasının uygulanmayacağını kesin bir dille ve tartışmaya kapalı olarak ortaya koymaktadır.¹⁴² Eğer bir taraf devlet, bu Protokole rağmen ölüm cezasını tekrar ihdas ederse, bunun tek bir yolu vardır, o da Sözleşme düzeninden çekilmektir.¹⁴³

Victor Hugo'nun *Bir İdam Mahkumunun Son Günü* romanı, beş haftadır idam edilmeyi bekleyen bir mahkûmun son gününü konu alır. Eser bu yönüyle, ölüm koridoru olgusunun edebi bir portresini çizmektedir. İşte 1988 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan Soering başvurusu tam da bu durumla ilgilidir. Başvuran kasten öldürme suçu sanığı Soering, İngiltere'den ABD'ye iade edilmesi durumunda ölüm cezasına çarptırılacağı ve bu cezanın infaz edilmesine kadar çok uzun bir süre beklemek zorunda kalacağını ve bu türden ağır bir muamelenin Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali anlamına geleceğini iddia etmiştir.¹⁴⁴ Bu konuyu Sözleşme'nin işkence yasağını düzenleyen 3. maddesi çerçevesinde ele alan Mahkeme,¹⁴⁵ ölüm kori-

¹⁴² Sözleşme'ye Ek 13 No'lu Protokol ise 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Protokolün birinci maddesi 6 No'lu Protokolün 1. maddesiyle aynıdır ancak bu Protokol'ün temel özelliği ölüm cezasını her koşulda kaldırmasıdır. 2004 yılında Protokol'ü imzalayan Türkiye Cumhuriyeti, 6 Ekim 2005 tarih ve 5409 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu ile iç hukukunun parçası haline getirmiştir. Protokol, Türkiye bakımından 1 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bugün itibarıyla Protokol'ü 45 devlet imzalamış ve onaylamıştır. Azerbaycan ise, 8 Mart 2023'te imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Tüm imzacı devletler için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=187> (E.T. 16.5.2024).

¹⁴³ Abdurrahman Saygılı, "Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 10, C. 2, 539-547, s. 544.

¹⁴⁴ "Başvurucu, Devlet Bakanlığı'nın kendisini Birleşik Devletlere geri gönderme kararının uygulanmasının bir sonucu olarak maruz kalacağı koşullar ard arda geldiğinde, iade edilmesinin Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edecek türden ağır bir muamele oluşturmağını ileri sürmüştür. Başvurucu özellikle, bir ölüm cezası verildikten sonra yapılan üst başvuru ve denetim usullerindeki gecikmeler sırasında, giderek artan bir gerilime ve psikolojik travmaya tabi tutulacağını belirtmiştir. Kendisinin dediğine göre yargıç veya juri cezayı belirlerken, tanığın suçun işlendiği tarihteki yaşını veya zihinsel durumunu dikkate almak zorunda değildir; yaşı, rengi ve milliyeti nedeniyle şiddete ve cinsel saldırılara uğramayı beklediği Mecklenburg Cezaevi'ndeki ölüm koridoru'nda çok ağır koşullarda tutulacaktır ve sürekli olarak kendisini infaz töreninde infaz edilirken hayal edecektir." AİHK'in 8. 7. 1988 tarihli Soering/Birleşik Krallık kararı, BN. 14038/88, prg. 105.

¹⁴⁵ Sözleşme'nin 3. maddesine göre, "Hiç kimse işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muameleye veya cezaya maruz bırakılamaz." İşkence ve benzeri muamelelere maruz kalmama, herkes için vazgeçilmez ve mutlak olarak korun-

doru olgusundan yola çıkarak 3. maddenin ihlaline hükmetmiş, ölüm cezasının kendisinin Sözleşme'ye aykırı olduğunu incelemeye gerek görmeyip sadece infaz koşulları üzerinde durarak, somut olayda bunların 3. maddeye aykırılık teşkil edeceğine karar vermiştir. Soering'in ABD'ye iade edilmesi durumunda çok büyük olasılıkla ölüm cezasına çarptırılacağı ve ABD'nin bu cezanın infaz edilmeyeceğine dair yeterli güvenceyi de vermediğinin altını çizen Mahkeme, konumuz açısından çok önemli birkaç hususun altını çizmiştir. Öncelikle, 3. madde anlamında *"insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele"* den söz edebilmek için muhakkak fiziksel acının şart olmadığı; mahkûmun maruz kalacağı şiddet nedeniyle hissedeceği korkunun yol açtığı zihinsel kaygının da maddenin ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Bu durumda Soering, ABD'ye iade edilmesi halinde *"süregiden bir ölüm gölgesi altında yükselen bir tansiyon ve gerilimle yaşayacaktır"* vurgusunu yapan Mahkeme, olaydaki koşullar altında gerçekleşecek bir iadenin Soering'i *"ölüm bekleyişi olgusu"*yla karşı karşıya bırakacağından ve bu durumun Soering'de yol açacağı ağır psikolojik etkilerin insanlık dışı muamele teşkil edeceğinden ötürü, iadenin gerçekleşmesinin 3. maddeye aykırılık teşkil edeceğine karar vermiştir.¹⁴⁶

Çalışmamızın bu bölümünün temelinde ölüm koridoru olgusu üzerinde durulmuş olsa da yeri gelmişken AIHM'in yakın tarihli pek çok kararında ölüm cezasının başlı başına kendisinin insanlık dışı ve küçük düşürücü mahiyette değerlendirilebileceğine ve dolayısıyla kişinin bu cezayla karşılaacağı ülkeye iade edilmesinin Sözleşme'ye aykırılık teşkil edeceğine karar verdiği pek çok karar verdiği de belirtilmelidir.¹⁴⁷ Bu kararlardan bazıları Türkiye aleyhine yapılmış baş-

ması gereken (non derogable right) bir haktır. 3. madde yalnızca en yoğun acılar veren işkence kavramını kapsamakla kalmaz, aynı zamanda fiziksel bütünlükten insan onuruna karşı pek çok saldırı türüne karşı güvence getirir AIHS'in 3. maddesi hakkında detaylı bir inceleme için bkz. Derya Altınok Villemin, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3'üncü Maddesi ile İlgili İhlal Kararları Üzerine Değerlendirmeler", *Fasikül Hukuk Dergisi*, S. 111, C. 11, (2019), 553-577.

¹⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İngiltere'ye karşı 7.7.1989 tarihli Soering kararı, BN. 14038/88, prg. 100-106. Kararın detaylı analizi için bkz. Stephen Breitenmoser/Gunter Wilms, "Human Rights v. Extradition: The Soering Case", *Michigan Journal of International Law*, S. 11, C. 3, (1990), 846-886.

¹⁴⁷ Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İngiltere'ye karşı 2.3.2010 tarihli Al-Saadon kararı, BN. 61498/08.

vurulardır. Örneğin, *Jabari/Türkiye* kararında, başvurucunun İran'a sınır dışı edilmesi kararının AİHS'in 3. maddesini ihlal ettiği sonucuna varılmıştır. Mahkeme'ye göre İran'da isnat olunan suçtan recm cezasına çarptırılma tehlikesi olduğu için başvurucunun bu ülkeye gönderilmesi AİHS'in 3. maddesini ihlal eder.¹⁴⁸

IV. TÜRKİYE VE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE MEVCUT DURUM

A. TÜRKİYE

Cumhuriyet tarihinde TBMM tarafından onaylanan ve infazı gerçekleştirilen 15'i kadın 712 kişi vardır.¹⁴⁹ Türkiye'de son infaz 1984 yılında gerçekleştirilmiş olup, bu tarihten sonra verilen hükümlerin infazı gerçekleştirilmemiş, ölüm cezasına çarptırılanların dosyalarının bekletilmesi yoluyla infazın gerçekleştirilmemesi yoluna gidilmiştir.¹⁵⁰ Türkiye'de infazlar asarak gerçekleştirilmiştir ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında halka açık gerçekleştirildiği örnekler de vardır.¹⁵¹

Çalışmanın kapsamını daha fazla genişletmemek amacıyla yalnızca 1982 Anayasası ve Türkiye'de ölüm cezasının tamamen kaldırıl-

¹⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'ye karşı 11.7.2000 tarihli *Jabari* kararı, BN. 40035/98. Benzer şekilde *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* kararında, Özbekistan'a iadesi istenen kişilerin, orada ölüm cezasına çarptırılacaklarına dair ciddi bir risk olmasından bahisle başvurucular iadenin gerçekleşmesinin AİHS'in 3. maddesini ihlal edeceğini iddia etmişlerdir. Türkiye ise, Özbekistan hükümetinden ölüm cezasına hükmedilmeyeceği, işkence veya insan dışı muameleye maruz bırakılmayacakları ve ölüm cezasına çarptırılmasalar bile bu cezanın infaz edilmeyeceğine ilişkin güvence aldıkları için iadenin gerçekleştirildiğini savunmuştur. Mahkeme, 3. maddenin ihlal edileceğine dair yakın ve ciddi bir risk olduğu ispatlanamadığı için bu maddeden ihlal vermemişse de 34. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'ye karşı 4.2.2005 tarihli *Mamatkulov ve Askarov* kararı, BN. 46827/99 VE 46951/99.

¹⁴⁹ Cumhuriyet tarihinde ölüm cezasına çarptırılan kadınlar hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Tekin İdem, "Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkumlara Verilen İdam Cezaları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, C. 11, (2022), 727-743.

¹⁵⁰ Bu konuda TBMM'de bekletilen 500 kadar ölüm cezası dosyası 1991 yılında çıkarılan bir afa 10 yıl ağır hapse döndürülmüştür. Durmuş Tezcan, "Türkiye'de Ölüm Cezasının Kaldırılmasında Türk Ceza Kanunu Reform Komisyonu'nun Rolü", *Fa-sikül Hukuk Dergisi*, S. 36, C. 4, (2012), 11-12, s. 11.

¹⁵¹ İdem, Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkumlara Verilen Ölüm Cezaları, s. 727-730.

masına giden süreci kısaca ele alacak olursak, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başındaki demokratikleşme ve AB uyum süreçlerinin Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılması sürecinde oldukça etkili olmuştur. Türkiye, ölüm cezasıyla ilgili, ilk olarak Avrupa Konseyi'nin hazırlayıp imzaya açtığı Ek Protokollerden önce 6 No'lu Protokol'ü 26.3.2003 tarih ve 4913 sayılı Kanun'u imzalayarak ve ardından 13 No'lu Protokol'ü 6.10.2005 tarih ve 5409 sayılı Kanun'u imzalayıp yürürlüğe koyarak tüm koşullarda ölüm cezasını kaldırmıştır.¹⁵² Bunlara uyumlu olarak da 2001 ve 2004 Anayasa değişikliklerinde Anayasa'nın 17 ve 38. maddelerinde değişikliklere giderek bu gelişmelere ayak uydurulmuştur.

Türkiye'nin gündeminde ölüm cezasının geri getirilmesine dair tartışmalar zaman zaman gündeme gelmektedir.¹⁵³ Bu tartışmalar özellikle toplumsal infial yaratan olaylar sonrasında alevlenmektedir. Belirtilmesi gerekir ki, her şeyden önce, AİHS m. 15'e dayalı bir "*yü-kümlülükleri askıya alma*" beyanı, savaş sırasında işlenen fiiller hariç olmak üzere, yaşama hakkını kapsamayacaktır.¹⁵⁴ Bu bakımdan, OHAL veya sıkıyönetim ilanı gibi durumlarda dahi ölüm cezası yasağının

¹⁵² Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, İnsan Hakları El Kitabı, s. 109-110.

¹⁵³ Örneğin, 2017 yılında Cumhurbaşkanı ölüm cezasıyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "Parlamentoya bu talep gelir, Parlamento kabul eder veya etmez. Ederse bununla ilgili adımlar atılır ama etmezse o zaman da söyleyecek hiçbir şeyimiz yok. Burada bir gerçeğini vurgulayalım. Bakın şu anda biz 53 senedir Avrupa Birliği'nin kapısında. Biz idam cezasını kaldırdık da ne değişti". Bkz. BBC News Türkçe, Erdoğan: İdam Cezasını Kaldırdık da Ne Değişti? (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36890707>, (E.T. 23.4.2024); 2019 yılında, "önüme gelirse imzalarım" diyerek insan hakları ve Avrupa Birliği gerekçeleriyle ölüm cezasının kaldırılmasını bir kez daha eleştirmiştir. Kadın cinayetlerine ilişkin ise "benim gölüm idamdan yana" diyerek kadın cinayetleri için ölüm cezasının getirilmesinden yana olduğunu belirtmiştir. Bkz. BBZ News Türkçe, İdam Cezası Tartışmaları: Siyasi Partiler Ne diyor, (2019), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49521681>, (E.T. 24.4.2024). 2021 yılında bir siyasi parti lideri, "idam cezasının hukuk mevzuatımıza tekrar alınması, iğrenç ve ilkel suçların işlenmesini caydırabilecektir" diyerek ölüm cezasının geri getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Independent Türkçe, Devlet Bahçeli: İdam Cezasının Hukuk Mevzuatımıza Tekrar Alınması, İğrenç ve İlkel Suçların İşlenmesini Caydırabilecektir, (2021), <https://www.indyturk.com/node/237421/siyaset/devlet-bah%C3%A7eli-idam-cezas%C4%B1n%C4%B1n-hukuk-mevzuat%C4%B1m%C4%B1za-tekrar-al%C4%B1nmas%C4%B1-i%C4%9Fren%C3%A7-ve-ilkel>, (E.T. 24.4.2024).

¹⁵⁴ Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, İnsan Hakları El Kitabı, s. 109-110, 905 vd.

geçerli olacağı belirtilmelidir. Türkiye’de ölüm cezası geri getirilmek istenirse bu ancak Sözleşme’den çekilmek gibi ekstrem bir adım atılarak mümkün olabilir. Ancak böyle bir senaryoda dahi AİHS m. 58/1 çerçevesinde 6 aylık bir ihbar süresi sonunda bu ihbar geçerli olacaktır. Böylesi bir durumda bile 58. maddenin 2. fıkrasına göre, “*Bu fesih işlemi, feshin etki doğurduğu tarihten önce gerçekleşmiş ve yükümlülüklerin ihlali niteliğinde sayılabilecek olabilecek bir olan bir olayla ilgili olarak, söz konusu Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın bu Sözleşme’den doğan bu yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğuramaz*” denildiğinden geçmişte meydana gelmiş olaylar açısından, uluslararası hukuku ihlal etmeksizin ölüm cezasının uygulanabilmesi mümkün değildir.¹⁵⁵

B. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kıbrıs adasında 1962’den beridir ölüm cezası uygulanmamıştır. 1983 yılında kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) 1985 tarihli Anayasası ve Fasil 154 Ceza Yasası’nda ise ölüm cezası adeta *unutulmuş maddeler* olarak varlığını sürdürmektedir

KKTC Anayasası’nın Hayat ve Vücut Bütünlüğü Hakkı başlıklı 15. maddesinin ilk iki fıkrası şu şekildedir: “(1) *Herkes, hayat ve vücut bütünlüğü hakkına sahiptir.* (2) *Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında yetkili bir mahkemece verilen bir hükmün yerine getirilmesi dışında kimsenin hayatına son verilemez.* Yasa böyle bir cezayı, ancak savaş halinde vatana ihanet, devletlerarası hukuka göre korsanlık ve tedhiş suçları için veya müebbet hapis cezası gerektiren bir suçtan mükerrer mahkumiyet halinde koyabilir”. Bu düzenlemeye göre, yasa böyle bir cezayı ancak üç durumda uygulanabilmektedir. Bunlar, savaş halinde vatana ihanet suçu, uluslararası hukuka göre korsanlık ve terör suçları ve müebbet hapis cezası gerektiren bir suçtan mükerrer mahkumiyettir. Türkiye ile bir karşılaştırma yapmak gerekirse, burada ilk dikkat çeken hususun ölüm cezasının zamanına göre oldukça sınırlı tutulmuş olmasıdır. Zira, Türkiye’de 2001 Anayasa değişikliğine ka-

¹⁵⁵ 2018 yılında Avrupa Konseyi, ölüm cezasının geri gelmesi halinde Türkiye’nin Avrupa Konseyi üyeliğinin sonlandırılacağı uyarısında bulunmuştur. Bkz. Euro-news, Avrupa Konseyi Yine Uyardı: İdam Cezası Geri Gelirse Türkiye’nin Üyeliği Biter, (2018), <https://tr.euronews.com/2018/08/10/avrupa-konseyi-yine-uyardi-idam-cezasi-geri-gelirse-turkiye-nin-uyeligi-biter> (E. T. 22. 4. 2024).

dar Türkiye’de böyle bir sınırlama yoktu. 2001 Anayasa değişikliği, savaş, çok yakın savaş ve terör suçları dışında ölüm cezasını kaldırmıştır (AY. m. 38/7). Savaş ve çok yakın savaş tehdidi, ölüm cezasının AİHS’e Ek 6 No’lu Protokolde yer alan istisnalarıydı. Buna karşılık terör suçu istisnasına bu Protokolde yer verilmemişti. KKTC Anayasası ise, bu tür suçları dahi “devletlerarası hukuka göre korsanlık ve tedhiş” olarak daha dar tutmuştur. Ancak yukarıda da değindiğimiz üzere bugün tüm Avrupa’da ölüm cezası koşulsuz ve istisnasız olarak kaldırılmıştır. Nitekim 2014 Anayasa değişikliği girişiminde ölüm cezası her koşulda kaldırılmak istenmiştir. Bu değişiklik girişimi halkoylamasında reddedilmiş ve ölüm cezasının her koşulda kaldırılması ve daha pek çok değişiklik hayata geçirilememişse de, Ceza Yasası’nda ceza türleri arasında yer alan ölüm cezası (m. 27) 20/2014 Sayılı Yasa ile kaldırılmış ve aynı değişiklik yasası ile daha önce “ceza yasasında bazı suçlar için öngörülmüş bulunan ölüm cezaları yaşam boyu hapse dönüştürülmüştür” ifadesi eklenmiştir. Anayasa’ya eklenen geçici 13. madde ile ise “Anayasanın 15. maddesinin (2). fıkrasında öngörülen ölüm cezaları dışında, yürürlükteki mevzuatta ölüm cezasını gerektiren suçlar için öngörülen ölüm cezaları, bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak, müebbet hapse dönüştürülür” ifadesi eklenmiş ve bu cezanın uygulama alanı sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, 15. maddenin 2. fıkrasında ölüm cezası varlığını istisnai de olsa korumaktadır diyebiliriz. Şu anda Kuzey Kıbrıs’taki cezaevlerinde ölüm cezasına çarptırılan bir hükümlü bulunmamaktadır.

Türkiye ve Kıbrıs’ın kuzeyinde 2023 yılında yapılan güncel bir ankette, ankete katılan Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğu ölüm cezasının savunulamaz olduğu yönünde fikir beyan ederken, ankete katılan Türk vatandaşları ise ölüm cezası hakkında çok daha az muhalefet göstermiştir.¹⁵⁶

SONUÇ

Profesör Callahan, Romalılar hakkında şöyle yazmıştır: “Romalıların vahşet konusunda mükemmel bir dehası vardı. Onlar, köprü inşa etmekte

¹⁵⁶ Robert McGee/Yanira Petrides, “Current Thinking on Some Social and Moral Issues: A Comparative Study of Turkey and Cyprus”, *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, S. 1, C. 4, (2024), 1-14, s. 10.

ve insanları öldürmekte iyiydiler ve bu ikinci hususta Akdeniz havzasındaki hiç kimsenin daha önce görmediği kadar iyiydiler”.¹⁵⁷ Roma’daki ceza sistemine bakıldığında verilen cezaların eşitsiz ve acımasız olduğu görülür; ancak yetersiz kaynakların bulunduğu antik çağın diğer uygarlıklarında da Roma’dakine benzer sosyal sınıfların, sert cezalandırma yöntemlerinin ve ölüm cezalarının olduğunu diğer kavimlerin kayıtlı tarihlerinden anlaşılabilmektedir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz gerek Roma, gerekse Osmanlı’da uygulanan çoğu infaz yönteminin yalnızca mahkum edilen kişiyi sadece hayattan koparmak değil, aynı zamanda yaşayanlara gözdağı vererek benzer davranışlarda bulunmamaları için korkutma amacı taşıdığını bu nedenle de son derece “yaratıcı” yöntemlere başvurulduğunu söyleyebiliriz. Durkheim’a göre, bir toplum ne kadar az gelişmişse ve merkezi iktidar ne kadar mutlak ise cezalar da o ölçüde sertleşmektedir.¹⁵⁸

İnsan hakları konusunda taviz vermeyen ülkeler bu cezayı artık gayri insani olarak görmekteyken, ne yazık ki yaşam hakkıyla bağdaşmayan bu cezayı dünya üzerinde halen uygulayan ülkeler mevcuttur. Suç işlemeyi caydırdığına dair bir kanıt olmaması ve masum bir insanın öldürülmesinden sonra bunun anlaşılması durumunda geri döndürülemez olması nedeniyle kabul edilemez bir risk yaratmaktadır. Ölüm cezasının uygulama alanını genişletmek ve yeni infaz yolları türetmek yerine, devletler bu cezanın kaldırılmasına yönelik kesin adımlar atmalıdır.

Ölüm cezasını uzun zaman önce kaldıran Türkiye’de ve mevzuatta olmasına rağmen moratoryum ve Anayasa Mahkemesi kararlarıyla bu cezayı çok uzun yıllardır uygulamayan Rusya gibi ülkelerde dahi ölüm cezasının geri getirilmesi konusunda talep ve tartışmalar dönem dönem gündeme gelmektedir. KKTC’de ölüm cezasına ilişkin bir tartışma ortamı olmadığını, olsa bile taraftar bulmayacak kadar cılız olacağını, belirtmek isteriz. Ne var ki, Anayasa’da istisnai de olsa bulunması düşündürücüdür. Ölüm cezasının ve infaz yöntemlerinin belki de en çok tartışıldığı ülke ise bu cezayı halen uygulayan ABD’dir. Bu konudaki tüm çarpık düzenlemelerin ve uygulamaların tek ve kesin

¹⁵⁷ Facts and Details, Punishments in Anciment Rome.

¹⁵⁸ Cahit Can, Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011, s. 56.

çözümü, söz konusu cezanın tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Zira, bu ceza lehine ileri sürülen hiçbir gerekçe haklı görülemez.

Çalışmayı, Beccaria'nın 18. Yüzyıl'da kaleme aldığı Suçlar ve Cezalar Hakkında kitabındaki, *"İnsanları hiç de iyi bir konuma getirmemiş olan ölüm cezasının bu yararsız yaygınlığı, iyi örgütlenmiş bir devlette ölüm cezasının gerçekten yararlı ve adil olup olmadığını incelemeye sürükledi, beni. Kendi benzerlerini öldürmeleri, boğazlamaları nasıl bir hak olabiliyor ki, insanlar bunu ellerinde tutabiliyorlar?"* ifadeleriyle bitirmek belki de en anlamlısı olacaktır.¹⁵⁹

Kaynakça

Kitaplar

- Aziz Mehmed, Osmanlı Ceza Hukuku, Oniki Levha, İstanbul 2020.
- Beccaria Cesare, Suçlar ve Cezalar Hakkında, (Çeviren: Sami Selçuk), İmge Kitabevi, Ankara 2013.
- Can Cahit, Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2013.
- Dönmezer Sulhi/Erman Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt II, Beta, İstanbul 1999.
- Erdoğan Ahmet, Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609), Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2019).
- Hood Richard, The Death Penalty. A Worldwide Perspective, Clarendon, Oxford 1996.
- Hugo Victor, Bir İdam Mahkumunun Son Günü, Can Yayınları, İstanbul 2014, 15.
- Schlink Bernhard, Geçmişte İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2012.
- Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/Sancakdar Oğuz/Önok Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin, Ankara 2024.
- Türkoğlu Halide Gökçe, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, Albi Yayınları, İzmir 2014.

Makaleler

- Altınok Villemin Derya, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3'üncü Maddesi ile İlgili İhlal Kararları Üzerine Değerlendirmeler", *Fasikül Hukuk Dergisi*, S. 111, C. 11, (2019), 553-577.
- Baba Yasemin, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 1, C. LXXI, (2013), 79-106.

¹⁵⁹ Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, (Çeviren: Selçuk Sami), İmge Kitabevi, Ankara 2013, s. 135.

- Breitenmoser Stephen/Wilms Gunter, "Human Rights v. Extradition: The Soering Case", *Michigan Journal of International Law*, S. 11, C. 3, (1990), 846-886.
- Cilliers Louise, "The History and Pathology of Crucifixion", *South African Medical Journal*, (2003), 93(12), 938-941.
- Craig Keener, "Brood of Vipers", *Journal for the Study of the New Testament*, S. 28/1, (2022) 3-11.
- Fulin Neslihan, "Osmanlı'da Rüşvet ve Cezası", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, S. 1, C. 1, (2019), 26-35.
- Göregen Mustafa/Turan Gönül, "Yahudilikte Zina Suçunun Karşılığı Olan Recm'in İnsan Hayatı ve Ailenin Kutsallığı Bağlamında İncelenmesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, C. 5, (2018), 70-92.
- Harrison Karen/Tamony Anouska, "Death Row Phenomenon and Death Row Syndrome and Their Effect on Capital Cases in the USA", *Internet Journal of Criminology*, (2010).
- Hudson, Patrick, "Does the Death Row Phenomenon Violate a Prisoner's Human Rights under International Law?", *European Journal of International Law*, S. 11, (2000), 833-856, s. 834.
- Hüseyinoğlu Emin, "Rusya Federasyonu Ceza Hukukunda Ölüm Cezası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, (2020), 427-444.
- Hüseyinoğlu Emin/Dağ Asiye Nurşen, "Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme", *Akademik Düşünce Dergisi*, S. 5 (Bahar), (2022), 47-84.
- İdem Tekin, "Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkumlara Verilen İdam Cezaları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, C. 11, (2022), 727-743.
- Köroğlu Mehmet, "Hukuk Tarihi Açısından Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 17, (2011), 309-322.
- Lyubimov Alexey, "On the Death Penalty in Russia", *Criminal Law Review*, S. 52, (2014), 65-70.
- McGee Robert/Petrides Yanira, "Current Thinking on Some Social and Moral Issues: A Comparative Study of Turkey and Cyprus" *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, S. 1, C. 4, (2024), 1-14.
- Saygılı Abdurrahman, "Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 10, C. 2, (2019), 539-547.
- Semukhina Olga/Galliher John, "Death Penalty Politics and Symbolic Law in Russia", *International Journal of Law, Crime and Justice*, S. 37, C. 4, (2009), 131-154.
- Smith Barry Damian, "The Trauma of the Cross: How the Followers of the Jesus Came to Understand the Crucifixion", *Paulist Press*, 1999.
- Smith Amy, "Not Waiwing But Drowning: The Anatomy of Death Row Syndrome and Volunteering For Execution", *The Boston University Public Interest Law Journal*, S. 17, (2008), 237-254.
- Somer Pervin, "Roma İmparatorluğu'nda Seçim Yolsuzlukları ve Ambitus", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, (2017), 33-54.
- Osmanağaoğlu Cihan, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 1, C. LXV1, (2008), 109-178.

- Özkan Zeynep, "Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesi'nin Rolü", *Uluslararası Afro Avrasya Araştırmaları Dergisi*, S. 7, C. 4, (2019), 123-143.
- Tahiri Savrul Eslam, "Afganistan Medreselerinde Okutulan Eserler Hakemliğinde Medyada Popüler Bir Tartışma Konusu Olarak Recm- Afganistan Örneği", *Universal Journal of Theology*, S. 2, C. 5, (2020), 358-386.
- Tekeli İmran, "Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunda Suç ve Ceza", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, S. 8, C. 4, (2017), 183-202.
- Tezcan Durmuş, "Türkiye'de Ölüm Cezasının Kaldırılmasında Türk Ceza Kanunu Reform Komisyonu'nun Rolü", *Fasikül Hukuk Dergisi*, S. 36, C. 4, (2012), 11-12.
- Tucker Emma/Rosales Isabel/Riess Rebekah, "Alabama Man Convicted of Killing 5 People Asos to be Executed: It's the Right Thing to Do", (2024).
- Türkoğlu Özdemir, Gök "Roma Hukukunda Rüşveti Engellemeye Yönelik Düzenlemeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (2007), 1179-1213.
- Van den Berg Ger, "The Soviet Union and the Death Penalty", *Soviet Studies*, S. 35, C. 2, (1983), 154-174.
- Yüksel Ece, "Osmanlı Cellatları", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, S. 1, C. 1, (2017), 78-84.
- Wilinski A, "Roma Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukukuna Bir Kuşbakışı", (Çeviren Erdoğan B) *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, (1983), 329-335.

İnternet Kaynakları

- BBC News Türkçe, "İran'a Recmi Durdur" Çağrısı, (2008), <https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story> (E.T. 10.4.2024).
- BBC News Türkçe, İran'da Recm Hakkında Yazan Yazara Hapis Cezası, (2016), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37581953>, (E.T. 10. 4. 2024).
- BBC News Türkçe, Erdoğan: İdam Cezasını Kaldırdık da Ne Değiştirdi? (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36890707>, (E.T. 23.4.2024).
- BBC News Türkçe, İdam Cezası Tartışmaları: Siyasi Partiler Ne diyor, (2019), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49521681>, (E.T. 24.4.2024).
- BBC News Türkçe, İdam Cezası Kaç Ülkede Uygulanıyor, En Fazla Hangi Ülkelerde İnfaz Ediliyor?, (2024), <https://www.bbc.com/turkce/articles/c035pl6g1yeo#:~:text=Uluslararası%C4%B1%20Af%20C3%96rg%C3%BCt%C3%BC'ne%20g%C3%B6re%2011%20C3%BClkede%20devaml%C4%B1%20olarak%20idam,ancak%20bu%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%20kaynaklardan%20do%C4%9Frulanam%C4%B1yor> (E.T. 10. 4. 2024).
- Bianet, Af Örgütü'nden Brunei'deki Recm Yasasına Tepki, (2019), <https://www.bianet.org/brunei-deki-recm-yasasina-tepki-207127> (E.T. 10.4.2024).
- CBS NEWS, Missouri Death Row Inmate Brian Dorsey Executed Arter Supreme Court Rejects Bide to Interneve, 2024, <https://www.cbsnews.com/news/brian-dorsey-execution-supreme-court/> (E.T. 12.4.2024).
- CBS NEWS, Missouri Death Row Inmate Brian Dorsey Executed Arter Supreme Court Rejects Bide to Interneve, 2024, <https://www.cbsnews.com/news/brian-dorsey-execution-supreme-court/> (E.T. 12.4.2024).

- Cohen Andrew, When a Killer Wants to Die: Why?, (2005), <https://www.cbsnews.com/news/killer-wants-to-die-why/>, (E. T. 16.4.2024).
- Death Penalty Information Center, Time on Death Row, (2022), <https://deathpenalty-info.org/death-row/death-row-time-on-death-row>, (E.T. 16.4.2024).
- Diken, Sudan’da Bir Kadına Recm Cezası, 2022, <https://www.diken.com.tr/sudanda-bir-kadina-recm-cezasi/> (E.T. 10.4.2024).
- EU Neighbourhood East, New Death Sentence in Belarus: EU Reaffirms Unequivocal Opposition to Death Penalty in All Cases, (2023), <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/new-death-sentence-in-belarus-eu-reaffirms-unequivocal-opposition-to-death-penalty-in-all-cases/> (E.T. 21.4.2024).
- Euronews, Avrupa Konseyi Yine Uyardı: İdam Cezası Geri Gelirse Türkiye’nin Üyeliği Biter, (2018), <https://tr.euronews.com/2018/08/10/avrupa-konseyi-yine-uyardi-idam-cezasi-geri-gelirse-turkiye-nin-uyelig-biter> (E. T. 22. 4. 2024).
- Euronews, İran’da Eşini Aldatan Koca ve Sevgilisine Zinadan Ölüm Cezası, (2021), <https://tr.euronews.com/2021/11/06/iran-da-esini-aldata-koca-ve-sevgilisine-zinadan-olum-cezas#:~:text=%C4%B0ran'da%20zina%20su%C3%A7lular%C4%B1%20recm,ki%C5%9Finin%20%C3%B6l%C3%BCm%20cezas%C4%B1%20infaz%20edildi>. (E.T. 10.4.2024).
- European Union External Action, US: Statement by the Spokesperson on the Recent Execution, 2024, https://www.eeas.europa.eu/eeas/us-statement-spokesperson-recent-execution_en (E.T. 12. 4. 2024).
- Geggel, Laura, “Jesus Wasn’t the Only Man to be Crucified. Here is the History Behind this Brutal Practice”, (2019), <https://www.livescience.com/65283-crucifixion-history.html>, ET. 10.0.2023.
- Independent Türkçe, Devlet Bahçeli: İdam Cezasının Hukuk Mevzuatımıza Tekrar Alınması, İğrenç ve İlkel Suçların İşlenmesini Caydırabilecektir, (2021), <https://www.indytrk.com/node/237421/siyaset/devlet-bah%C3%A7eli-idam-cezas%C4%B1n%C4%B1n-hukuk-mevzuat%C4%B1m%C4%B1za-tekraral%C4%B1nmas%C4%B1-i%C4%9Fren%C3%A7-ve-ilkel>, (E.T. 24.4.2024).
- Reuters, Kremlin: We Are Not Joining Death Penalty Debate After Concert Hall Attack, (2024), <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-we-are-not-joining-death-penalty-debate-after-concert-hall->, (E.T. 21.4.2024).
- The Guardian, Russia Ally Belarus Brings in Death Penalty for High Treason, (2023), <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/09/russia-ally-belarus-brings-in-death-penalty-for-high-treason>, (E. T. 21.4.2024).
- The Moscow Times, Ex-President Medvedev Backs Death Penalty for Wartime Saboteurs, (2022), <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/03/ex-president-medvedev-backs-death-penalty-for-wartime-saboteurs-a79279>, (ET. 21.4.2024).
- The Moscow Times, Kill Them All; Ex-Russian President Medvedev Says of Concert Hall Gunmen, (2024), <https://www.themoscowtimes.com/2024/03/25/kill-them-all-ex-russian-president-medvedev-says-of-concert-hall-gunmen-a84612>, (E.T. 21.4.2024).

New York Times, Missouri Executes Death Row Prisoner Despited Pleas From Pope and Others, (2021), <https://www.nytimes.com/2021/10/04/us/pope-francis-ernest-lee-johnson-execution.html>, (E. T. 12. 4. 2024).

The New York Times, Russia Has No Formal Death Penalty. Some Watts to Change That., (2024), <https://www.nytimes.com/2024/03/27/world/europe/russia-death-penalty-moratorium.html> (E.T. 21.4.2024).

Uluslararası Af Örgütü, A Man with Mental Disability Executed: Benjamin Cole, (2022), <https://www.amnesty.org/en/documents/amr51/6140/2022/en/> (E. T. 12. 4. 2024).

Uluslararası Af Örgütü, Küresel Raporu, Ölüm Cezaları ve İnfazları, 2022.

United Nations, United States: UN Experts Horrified by Kenneth Smith's Execution by Nitrogen in Alabama, (2024), <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/01/united-states-un-experts-horrified-kenneth-smiths-execution-nitrogen-alabama> (E.T. 12. 4. 2024).